

[Arkiv for Dansk Litteratur - ascii-version af værk. NB: teksten er autogenereret uden korrektur !!]

Kirke-SpeilellerUdsigt over den christne Menigheds Levnetsløb. Efter mundligt Foredrag 1861-63 af Nik. Fred. Sev. Grundtvig Præst ved Vartou. Kjø
KIRKE-SPEJL. VED Siden af de store historiske Værker, som Grundtvig i Aarenes Løb havde skrevet, var derto, som han i mange Aar havde syslet
Paa Danmarks Historie havde han begyndt at skrive, da han var færdig med Oversættelsen af Sakses Krønike. Men Arbejdet blev lagt til Side, d
»Haandbogen i Kirkehistorien«, som han ogsaa omtaler paa nævnte Sted i »Danskeren«, fik han heller ikke fuldført i den Form, som han nærmest
Imidlertid begyndte der fra 1859 at komme en Del unge Theologer, hvoriblandt Ludvig Schrøder og Ernst Trier, i Grundtvigs Hjem for at søge O
Opskrifterne til disse Foredrag blev udgivne i 1871 under Navn af: »Kirke-Speileller Udsigt over den christne Menigheds Levnetsløb, efter mu

Sev. Grundtvig, Præst ved Vartou«, Det var Grundtvigs Kapellan Kr. Køster, der, i Forfatterens høje Alder, besørgede Udgaven, som efter Røste
Af Bogens 38 Afsnit er det første den tidligere forfattede »Indledning« til »Kirke-Vidnet«; de næste 14 (II-XV) er Foredrag holdte i Begynde
Retskrivningen er Svend Grundtvigs.

Første Udgave er forsynet med følgende

Forord.

Idet Haab, at denne korte Udsigt over Menighedens Levnetsløb vil blive flittig læst af Danske Christne, ønskede jeg inderlig, saa jævnt og k
I Mai 1871. N. F. S. Grundtvig.

Kirke-SpejlellerUdsigt over den kristne Menigheds Levnedsløb.

I.

Kirke-Historien, som er blevet det gængse Navn paa Beskrivelsen af Kristendommens Udbredelse, Virkning og Skæbne i Tidens Løb, er, som man v
Imidlertid, gjort Gjærning staar ikke til Ændring; saa Spørgsmaalet bliver kun, hvad kristelige boglærde med Aandens Syn og Aandens Hjælp ka

fra Herren selv og hans Apostler til os, med de Hindringer, det kristelige Liv og Lys tidlig har mødt og sent overvinder; saa det kan ses, h
Da nu i vore Dage Menigheden aabenbar enten selv tvivlede om, hvad der er den oprindelige og uforanderlige Kristendom, eller antog noget der
Hvorledes jeg nu i min Ungdom stræbte at afhjemle mit Aands-Begreb og Skrift-Begreb om den sande Kristendom med Kirke-Historien eller med Ti

havde været muligt, hvad det ikke var, paa denne Vej at optage et klart Vidne-Forhør om den oprindelige, uforanderlige Kristendom, saa vilde

Børn maa blive levende Beviser paa, at Himmerig, som Herren har sagt, er netop Børnenes. Men da Lige søger Lige, og da Guds-Aanden lige saa
Dette sker nu med dobbelt Hensyn paa Herren og hans Menighed, i det vi paa den ene Side gjør gjældende, at den eneste ægte kristne Tro unægt
Lettere lader det sig vist nok paastaa, og er i vore Dage dumdristig paastaaet, at den kristne Menigheds højtidelige Tros-Bekjendelse ved Da

end Enkeltmands Vidnesbyrd, saaledes kan man heller ikke mistro den kristne Menighed i sin Tros-Bekjendelse, uden at stemple den Menighed, der
Daaben og Nadverentør vi derfor kjækt stille i Spidsen som grundkristelige Kjendsgjærninger, og da de aabenbar kun

bliver kristelige ved Indstiftelses-Ordene, som ikke blot følger, men skaber dem, saa har vi i disse Ord, hvortil Daabspagten uadskillelig hø
Vist nok har man i vore Dage villet benægte, at Daabs-Pagten hørte til Indstiftelses-Ordet ved Daaben; men dels er dette kun en Gjentagelse af
Denne Skjelsætning mellem Fælles-Troen med Livs-Kilden fremfor alt, som rnaa være lige tilgængelige for alle, og LivsUdviklingen med Livs-Op

Vidnesbyrd: denne baade for det kristelige Levnedsløbs og for den kristelige Oplysnings Skyld nødvendige Skjelsætning har Menighedens skrift
Saa længe man nemlig ikke tydelig kan skjelne mellem Herrens egen Grund-Lærdom, som er Grund-Oplysningen ved Daaben og Nadveren, baade om de
Dette aandelige Korstog med det levende Ord, som er det tveæggede skarpe Sværd, der udgaar ad Munden, lader sig nu

følgelig paa Ingen Maade fuldbyrde med Pennen; men det lader sig dog beskrive med Pennen, ved at skrive en Kirke-Historie med vor Herres Jes

II.

Jeg har i Juleferien, som vi plejer at sige, eller i Julehelgen, som Nordmændene meget kjønnere og meget danskere siger, naar jeg havde skik Dette er ved denne Lejlighed saa meget galere, som Navnet »Kirke-Historie« kun er en Sammensætning af to

fremmede, græske Ord, drejede efter vore Munde, og det to Ord, som, selv naar deres Bemærkelse efterspores i det græske, slet ingen Oplysning »Kirke« er nemlig, hvad jeg ikke engang mindes at have set anmærket i nogen saakaldt »Kirke-Historie« eller i nogen Afhandling enten om »Kirke« Heraf følger da, at Kirke-Historie maatte efter den græske Sprogbrug betyde fortløbende Efterretninger om disse saakaldte kristelige Forsamlinger

enkelte ind, som den berygtede Gotfred Arnold i det syttende Aarhundrede, og siden nogle flere, at skrive en »Kirke« og Kjætter-Historie«, h Heraf følger, at vi, som oplyste kristne [helst] maatte gjøre kort Proces baade med Ordet »Kirke« og »Kirke-Historie«, ved at smide dem begg Uagtet det nemlig er alle noget sprog-kyndige vitterligt, at »ekklesia« i den græske Tros-Bekjendelse er, hvad vi paa Dansk kalder Menighed eller

Ved Kirke-Historie eller Kirkeforsamlings-Historie forstaar jeg da først og fremmest den kristne Tros og Menigheds, altsaa baade Daabens og N Herimod Til vist nok endnu de lærde indvende, at hvad vi nu kalder den kristelige Daabs-Pagt og den apostoliske Tros-Bekjendelse ved Daaben,

Tros-Bekjendelse og Daabspagt er det eneste gyldige, udødelige Vidne om Jesus Kristus den korsfæstede, hans Tro og Indstiftelser.

Alene under Forudsætning af dette kirkelige Vidnesbyrds Sandhed og Gyldighed kan der da ogsaa gives en kristelig

Kirke-Historie; thi om en ukjendelig Menighed med en ubestemt Tro kan der lige saa lidt forfattes en virkelig Historie, som der kan gives en Naar man derimod paa det troværdigste Vidnesbyrd, som en almindelig i Verden forhaadt og forfulgt Menigheds Vidnesbyrd om sin Tro og sit Haab Hermed nægter vi ingenlunde, men indrømmer villig, at det er kun en Frimenighed, der ved Daaben bekjender sin Tro paa sit Modersmaal, der er en Selv i det Tilfælde nemlig, om vores Tros-Bekjendelse og

Daabspagt fandtes uforligelige med den evangeliske og den apostoliske Beskrivelse af den kristelige Aabenbaring og den kristne Menigheds Sti Saaledes paastaar vi da med rette, at overalt hvor Tros-Bekjendelsen og Daabspagten ikke vitterlig er blevet forandret,

som hos Grækerne, der findes den ægte, apostoliske Daabspagt og Herrens ægte Saligheds-Midler; men vel maa vi indrømme, at for saa vidt de kun At der imidlertid alle Vegne, hvor Daabspagten og Daaben er ægte apostoliske, findes i det mindste to eller tre frivillige Bekjendere, med K Her staar vi ved den kristelige Aabenbarings Særkjende fra Begyndelsen til Enden, som er det fri, mundtlige Ord med fri Tilhørere, der skyde

som en Fugle-Rede eller en Rævegrav; og dette Ords Historie paa Menneske-Læber og paa alle Haande Tungemaal, det er da ogsaa den kristne Tro

III.

At »Ordet«, det virkelige, i Røsten lydelige, hørlige Ord, som alle Mennesker med Mund og Mæle kjender det indvendig og udvendig, i deres Munde Hele den guddommelige Aabenbaring i den gamle Pagts Dage,

og Aandens Tale til Menigheden selv i den ny Pagts Dage, er da saa aldeles i Menneske-Naturens Orden, at deri for Mennesker ikke er det mind Men var nu selv den kristelige Aabenbarings Forberedelse fra Naadens Side vidunderlig, saa er den kristelige Aabenbaring selv, Guds Aabenbar Denne tilsyneladende Uforligelighed, der ikke kunde være sand uden Selv-Modsigelse hos Guddommen selv, har nu vel Guds Aand strax ved den kr Nu derimod, da Gudsords-Begrebet er blevet levende for os

idet Ord, som Herren taler til os ved sine egne Indstiftelser, og som efter hans egen Oplysning er »Aand og Liv«, nu kan vi godt skjønne, at Saaledes sammensmelter i Guds-Ordtesevige Begreb Guds enbaarne Søn, som Faderens udtrykte Billede, med Guds Søns Ord, hvori han udtrykker sig Derfor begynder den kristelige Aabenbarings Historie, ligesom den evangeliske Historie, med vor Herres Jesu Kristi Bebudelse og Fødsel, og Troe Her deler sig nu Kristus-Livets, ligesom i det hele Menneske-Livets, Historie med Nødvendighed i en indvortes, skjult og en udvortes, aabenbar

Helligaands Forplantelse, Hjærtets Tro og det ny, kristelige Menneske-Livs Gjenfødelse, Væxt og Herliggjørelse, der jo Guds-Ordets egentlig Skjønt derfor Kristi Menighed udgjør et aandeligt og vidt adspredt Folk, der taler alle Haande Tungemaal, saa kan den dog have en sikrere og Uagtet derfor gamle Morten Luther har Ret og skal til Verdens Ende beholde Ret i, at den kristelige Aabenbaring som Guds Naades Ord og Evang Saaledes bliver daOrdet, det lydelige, mundtlige Ord, den eneste virkelige Kjends-Gjerning i den kristelige Kirke-Historie, saa efter deres

der føres et kristeligt Ord i dem, da de ellers kun er Bøtterne paa de kristnes Kirkegaard, hvorom Herren vel har sagt, at naar hans Disip Denne Kirke-Historiens Egenskab som enOrd-Historie, baade først og sidst, er nu saa langt fra at gjøre den mindre levende og lærerig for den Derfor skaber Ordet selv den Aandens og Hjærtets usynlige Verden midt i den synlige, som man har snakket saa meget om hen i Vejret; og dets At nu ogsaa den kristne Tros og Menigheds Historie efter Kristi og Apostlernes Vilje skal være en saadan Ordets Historie, det slutter vi ikk

Bekjendelsen og Forkyndelsen, som dermed staar i uadskillelig Forbindelse; og paa denne apostoliske Kirke-Historie, som har Apostel-Brevene

IV.

Det følger af sig selv, at da det ene er vedTroen og Daaben, at Kristendommen og den kristne Menighed levende forplantes, gjenfødes og forny Vel har de skriftkloge sædvanlig kaldt det i Tvivl, om

Apostlerne, som udsendtes til at kristne og døbe alle Folk, ogsaa selv var kristnede og døbte, ligesom vi, i og til Faderens og Sønnens og d Vist nok maa der have været nogen Forskjel mellem Herrens Daab før og efter hans Opstandelse, siden Herren siger, at Apostlerne, som allerede

men dette gjør i Hovedsagen slet ingen Forandring; thi Spørgsmaalet er her ikke, om Jesusfra førstaf døbte sine Disipler med samme Pagtens O Ligesom Herren nemlig først efter Opstandelsen fuldførte sin Forklaring af Skrifterne, saaledes fuldendte han da i det hele Apostlernes Bere At Syndernes Forladelse hos de troende følger med Daaben efter Herrens Indstiftelse og staar i uopløselig Forbindelse med den Helligaands Me Først naar vi saaledes i Tankerne har ført Troen og Daaben tilbage til vor Herre Jesus Kristus selv under hans kjendelige Nærværelse paa Jor

en tydelig og kristelig Forestilling om Aands-Udgydelsen paa Pinse-Dagen, ikke som et nyt Saligheds-Middel eller et Grund-Sakrament, hvoraf Uagtet imidlertid Aands-Udgydelsen paa Pinsedagen ikke maa betragtes som et nyt Saligheds-Middel, enten for Apostlerne eller for den hele Me

hans jordiske Fædres Eftermæle, og til Udtryk af hele den kristelige og israelitiske Tankegang, med mere Liv og Kraft og Liflighed, end vi k Naar dette hidtil er blevet ubemærket, da er det kun fordi Kristendommens Forkyndelse paa Modersmaalet gennem hele Middelalderen var saare At nu Lukas intet skriver om, at vor Daabspagt blev oprettet med de tre Tusende, som døbtas paa Menighedens Fødselsdag, det har naturligvis Det maa dog ogsaa bemærkes, da det hidtil nok var

ubemærket, at Lukas, skjønt det ikke kunde falde ham ind at opskrive de kristnes Daabspagt, dog gav tydelig nok til Kjende, paahvilkenTro de Saaledes giver da Beskrivelsen af Aands-Udgydelsen og dens Frugt paa den kristne Menigheds Fødselsdag os et fuldstændigt Forbillede, hvormed

V.

Det er joden saakaldte Moder-KirkeiJerusalem, eller den ældste apostoliske Menighed i den store Menneske-Alder fra Himmelfarten og Aands-Udg For at kunne betragte denne ebraiske Menighedisit rette Lys, maa vi imidlertid ikke blot skille den fra alt andet, men ogsaa fra noget af, h Dette i Menneske-Sproget ægteskabelige Forhold mellem Herren og Moder-Kirken eller Menigheden, som allerede Johannes den Døber pegede paa, v

Alle Ting er underlige,
 Ingen kan det granske ud,
 At Gud vil til Jord nedstige,
 For at fæste sig en Brud,

dette ægteskabelige Forhold ansaa vel de skriftkloge sædvanlig for noget saa mystisk og bælgmørkt, at Udtrykket deraf maatte strængt afvises
 Det ægteskabelige Forhold mellem Kristus og Menigheden, som Mand og Kvinde, Brudgom og Brud, Adam og Eva, svarer nemlig aabenbar til det opr
 Herved mindes vi paa een Gang om Ægteskabet i Paradis og om den korte, men mageløs fyldige og fyndige Lovtale, som

Lukas holder over Menigheden i Jerusalem: i de troendes Mængde var eet Hjærte og een Sjæl, saa ingen af dem kaldte noget Gods sit eget, men
 Dette kan De nok vide, jeg ingenlunde anmærker og indskærper, for at vække mindste Tvivl om den ret egentlig apostoliske Menigheds Fortrin f
 Aandelig Undfangelse, Fødsel og Fremgang til Fuldvoxen-hed, det er nemlig i det hele som i det enkelte, hvad der gjør Menneske-Livet til, sa

gjenfødes i hans Menighed, maa det nødvendig være samme Vilkaaar undergivet hos hans Menighed, som hos ham selv.

Naar derfor Menigheds-Livet i sin Barndom var et saadantParadis-Liv, som Herrens eget i hans Barndom, da var det alt, hvad det kunde være; o
 Uagtet derfor Menigheden i Jerusalem fra først af var en i det hele baade før og sidenmageløsForsamling af Guds gjenfødte Børn, som ved Morg
 Saaledes gik det sært i Opfyldelse, hvad Jøderne fattede Mistanke om, da Herren sagde: I skal lede efter mig og ikke finde mig; thi da sagde

Apostel, vel en Ebræer af Æt, men født iblandt Grækerne, og at Herren selv tvang ham til at rejse bort fra Jerusalem, for ej at faa Stefans

Levetid saa vel som det israelitiske Folks aandelige Livs-Tid var snart forbi og vilde sent eller aldrig fornyes, menatdet græske Bogsprog i
 At nu Hedning-Apostelen betragtede baade Livs-Sagen og Folke-Sagen i samme Lys, derom vidner hans Breve i alle Maader, saa jeg skal kun mind
 Her spaaer nemlig Hedning-Apostelen tydelig nok om det Syndefald, som idengræskeMenighedaldeles forspildte Paradis-Livet, og som den selv oms
 At nu de græske Kristne ogsaa allerede i Apostelens Dage

stod paa Nippet ad Syndefaldet, det ser vi af begge Apostel-Brevene til dem fra først til sidst, da han ikke blot finder saa megen Ukristeli
 Intet Under, at Apostelen under disse Omstændigheder finder det ubetimeligt at tale om det ægteskabelige Forhold mellem Herren og Menigheden

VI.

Vi betragtede sidst, saa godt vi kunde, den apostoliske Menighed i Jerusalem, som Kristi Evangeliums Førstegrøde, svarende til Pinsefesten, s
 Naar vi derimod forudsætter, at det var med det ebraiske Menigheds-Liv, ligesom med de ebraiske Apostlers Tale og Skrift: at det maatte følg

Kirkehistorien, saa vi ser, at uden al Forskjel hos Guds Aand eller paa hans Naade og Gavnildhed, kan Menigheds-Livet hos os ej være rigere
 Før end vi imidlertid følger den apostoliske Kristendom og Hedning-Apostelen Pavlus paa Flugten fra Jerusalem og Jødeland til Hedenskabet, ma
 Vist nok kan vi ikke lægge mindste Vægt paa, hvad der kun er løse Rygter og tomme Navne, hvorpaa intet kan bygges, og

hvoraf intet kan sluttes, men omJohannes, Disipelen, som Herren elskede, har vi dog, især hos Irenæus, den troværdige historiske Efterretnin
 Det vigtigste og bedst hjemlede af disse Kirke-Sagn er nu uden Sammenligning det omApostelen Pedersom Stifteren af Menigheden i Rom, hvor ha
 Om Apostelen Peders apostoliske Virksomhed i Rom har vi nu vel intet ældre Vidnesbyrd end hos Irenæus i det andet Aarhundrede; men dels føre

rimeligt, da det maatte været Jøder, og de romerske Jøder dog ved Pavli Ankomst synes at have været aldeles fremmede for Kristendommen. Snar Sagnet om Apostelen Taddæus, der efter Evangelierne er den samme, som Lukas og Johannes kalder Judas, men ikke Iskariot, er langt fra at være Da vi for Resten intet veed om Kristendommens levende Virksomhed i Edessa eller Udbredelse derfra, vilde dette syriske Oldsagn næppe tildraget Ved første Øjekast kunde man vel tænke, at netop denne Indledning maatte stemt vore kapitelfaste Teologer gunstig for Oldsagnet, der medført

Hovedet, at Herren ved sin Skrift kun bebudede Helbredelsen paa Sjæl og Legeme og ikke fuldbyrdede den ved selve Skriften, - ligesom Paven n Uden at vi nu kan indestaa for Paalideligheden enten af Brevene eller af Sagnet, maa vi dog som oplyste Kristne bemærke, at Oldsagnet efter al Brevet indeholder nemlig kun disse faa, men fyndige Ord: »Lyksalig er du Avgar! hvis du, uden at have set mig, tror paa mig; thi der er skre Lige saa umistænkelig nu som Brevvexlingen er, lige saa rimeligt er det, hvad Sagnet fortæller om Apostelens Prædiken: at den, ligesom Peder Jeg skal endnu kun tilføje, at efter de gamles Beretning fandtes der virkelig ved det andet Aarhundredes Begyndelse en lille Kristen-Menighe

Apostel-Tiden tildraget sig med Edessa; thi under det store Korstog, der aabenbar verdslig fulgte de aandelige Fodspor fra Apostel-Tiden til Efter dette lille Sidespring maa vi da vende om til den eneste sikre Efterretning, vi har om Evangeliets apostoliske Udbredelse i Hedenskabet, i Antiokien, hvor Menigheden var stiftet af Kyrenæer og Kyprioter, som flygtede fra Jerusalem efter Stefans Død, maa vi imidlertid baade stan Under disse Omstændigheder kunde det synes, som om Kristen-Navnet oprindelig kun var et Øgenavn, Hedningerne i Antiokien gav Herrens Disiple

»Nasaræer«; men da vilde det være aldeles uforklarligt, hvad dog er sikkert nok, at Kristen-Navnet selv i Jødeland alt i Apostel-Tiden blev Hermed løses vist nok ikke den Gaade, hvorfor vor Herre Kristus, naar han vilde, vi skulde bære Kristen-Navnet til hans Ære, da ikke selv ga For Resten kan vi gætte os til, at ligesom nogle Baptister i vore Dage har givet sig det latterlige Navn af »døbte Kristne«,

saaledes har man alt i Apostlernes Dage prøvet sorte Kunster med Kristen-Navnet; thi jeg kan ikke tvivle om, at jo Pavlus hentyder her paa, h VII.

Da jeg skal i Kirke i Morgen, om Gud vil, saa maa jeg se til i Aften at fatte mig lidt kort om den store Gjenstand, der er meget stor, og hv Ved Udbredelsen af Kristendommen i Hedenskabet veed vi alle, at den forrige Farisæer og Voldsmand Savlus, ellers en højlærd Gamaliels Disipel Ja, Pavlus, som selv forsikrer, at han havde arbejdet mere end alle de andre Apostler, og som har efterladt sig et mageløst Mindesmærke i de

sig, hvad de skriftkloge anser for det aandeligste af alle Mindesmærker, skjønt det er stendødt, saa faldt det i Hedenskabet ganske naturlig Saaledes gik det allerede saa omtrent i den græske Menighed, for saa vidt de pavlinske skriftkloge ikke opvejedes af de johanneiske Hyrder f Da imidlertid denne Paastand paa det nøjeste hængte sammen med den Paastand, at de elleves Vidnesbyrd om Kristi egen Lærdom heller ikke var pa Deri kan imidlertid vi, som oplyste Kristne, ingenlunde være enige med dem, saa at naar vi har taget den giftige Brod fra Rationalismens Paa

Upaalidelighed i Tros-Sager, om Uundværligheden af Tros-Ordet ved Daaben og af den aandelige Frihed, hvormed Herrens skriftkloge maa kunne d Naar vi nu saaiedes i Salighedens Sag lige saa vel river os løs fra Pavlus som fra Paven og holder os udelukkende til den Herre Jesus Kristu Allerede her viser sig den gennemgribende Forskjel mellem denne eneste ægte »Apostoliker« og alle de uægte, blandt hvilke Paven i Romer blev

vil, gjøre nye Tros-Artikler (Maries ubesmittede Undfangelse), saa han ikke blot raader for Lærdommen, men ogsaa for den Helligaand, Troen o Hertil kommer, at medens Paven paatvinger sig Menigheden som Apostoliker og vil tros paa i Blinde, som den, der har apostolisk Myndighed, ud Under disse Omstændigheder, da Pavlus udgiver sig for omvendt og kaldet af den samme Herre Jesus, hvis pinte Vidne Stefan han var med at ste Der kan da hos os aldrig være Tanke om, enten at tilskrive

Pavlus det Brev til Ebræerne, som han selv har fralagt sig ved at erklære sit Navnetræk for Kjendemærket paa alle hans ægte Breve (2 Thess. Naar vi nu, efter saaledes at have opredet det i Tidens Løb og Teologernes Skoler rædsom forvirrede pavlinske Spørgsmaal, ærbødigt og kærligt

Herved mindes vi ret levende om, at skjønt Pavlus unægtelig var den eneste videnskabelige Apostel og brugte sin Forstand

meget mer og meget bedre end alle de andre, saa havde handetdog, som Apostel, ingenlunde til fælles med vore saakaldte Forstands-Mennesker o
Herpaa maa jeg saa meget mer lægge Vægt, som jeg selv ikke blot har kaldt PetrusTroens, PavlusHaabetsog JohannesKjærlighedensApostel, men vi
Skjønt derforPetrus, saa vidt vi veed, baade i Tale og Skrift bestandig havde Troens mageløse Underværk fra Verdens Begyndelse til Verdens E

det opdager man vel snart, men skønner dog først rigtig paa, naar man sammenligner hans Beskrivelse af Kjærligheden med de berømteste andre
Til Slutning maa jeg bemærke, at skjønt vi ikke har mindste Grund til at tvivle om, at Pavlus alle Vegne, hvor han forkyndte Evangeliet, byg
VIII.

Hvor tidlig og ved hvad Lejlighed Savlus forandrede sit Navn til Pavlus, hvad han egentlig tog sig for fra den Tid, Herren forbød ham at bli

vandrede ud i Hedenskabet, og hvilket der er det rette eller rimelige Aarstal for ethvert af hans Sendebreve, - det er lutter Spørgsmaal, so
Herefter skjelner vi da tre store Udvandring fra Antiokien med tilsvarende Storværk i Hedenskabet, og til sidst en nødtvungen Overfart fra
Paa den første Vandring over Kypern til det indre af Natolien, lige op til det sorte Hav, havde Pavlus Leviten Barnabas til Stalbroder og Si
Hedning-Apostelens anden store Udvandring fra Antiokien, hvorved Barnabas skilte sig fra ham og forsvinder sporløst for os, udmærker sig ved

ved hans Besøg hos de græske Filosofer i Alenen, og da især ved Stiftelsen af de berømte Menigheder i Filippen, Saioniki og Korint, som vi
Den tredje Udvandring synes ikke at have ført Pavlus til noget nyt Anlæg, men er bleven uforglemmelig ved hans lange Ophold i Efesus og Oplø
Fra denne Rejse kom Pavlus ikke tilbage til Antiokien, men landede ved Akre og gik derfra til Kæsarea og Jerusalem, hvor han i flere Aar maa
Om derfor Hedning-Apostelen efter de to Aars Forløb blev løsladt, forkyndte Evangelium i Spanien, og blev saa efter et nyt Fængsel i Rom hal
Det saa meget omtvistede kirkehistoriske Spørgsmaal: om der er en egen »pavlink Kristendom«, og om det er den eneste ægte, det har vi alt s

en egen apostolisk Fremstilling af den kristelige Tankegang; der maa udvikle sig overalt, hvor Troen paa vor Herre Jesus Kristus og hans Eva
Heraf følger imidlertid, at Pavli Apostel-Breve kun er misbrugte, til stor Skade for den kristelige Oplysning, naar de gjordes til en Lære-F
Naar vi saaledes, paa den kristelige Oplysnings Vej, maa staa stille og falde i dybe Tanker over Forholdet mellemLovenogEvangelium, som er b

uforskyldt af Guds Naade, intet andet Indhold end en Naadestol i Jesu Kristi Blod, og ingen anden Kraft end den, vort eget Hjærte kunde give
Naar vi nemlig paastaar, at det er om dette Fællesskab, denne aandelige Folkelighed, og det deraf udspringende ny Menneskeliv, den apostolis
Det kristelige Menigheds-Liv som et aandeligt Folke-Liv under alle Himmel-Egne og med alle Tungemaal nemlig aldeles utænkeligt uden Fælles

Naar vi derimod har faaet den Forstand, at den sande Kristen-Menighed til alle Tider og hos alle Folk kun indbefatterdem, der med deres gode
DenneApostlernes Hoved-Lærdom om det aandelige og hjærtelige Fællesskab mellem Kristus og Menighedenvar det nu ogsaa aabenbar, hvori denebra
Naar vi kjender den romerske Historie, da kan vi ogsaa godt forstaa, at Romerne endnu mindre end Grækerne vilde findes modtagelige for den a
Dette har nu vel vore Kirke-Historikere og i det hele vore skriftkloge sjælden eller aldrig og lidt eller slet ikke lagt Mærke

til, men derfor er det lige vist, og maa tages vel i Betragtning, førend det kan lysne over Kirke-Historien, og navnlig over Forholdet melle
Det vilde imidlertid her føre for vidt at gaa ind paa en nøjere Sammenligning efter Folke-Historien mellem den ebraiske, den græske og den r
Heraf kan vi da ogsaa forklare os, hvad der ellers er saare paafaldende, at Pavlus i Brevet til Romerne vel udtrykkelig gjør den levende Bet
IX.

De veed nok, at ligesom vor ældste Kirke-Historie af Biskop Evsebius indbefatter de første tre Aarhundreder, indtil Kristendommen »ophøjedes

beviste for alle Tider sin guddommelige Sandhed. Men dette er en ligesaa uforsvarlig som ufrugtbar Betragtning; thi hvad enten man i Det ligger nemlig allerede i Kristendommen selv som et Frelsens og Fredens Evangelium for alle Mennesker, at det, for at være guddommelig sa Men hvad der gjælder om Kristendommen somet nyt Himmel-Lys, det gjælder dobbelt om den somet evigt Livs-Ord, der skaber hvad det nævner, og Det kirkehistoriske Bevis for Kristendommens guddommelige Sandhed maa derfor omfatte hele Tiden fra Herrens Himmelfart til Verdens Ende, og ka Endelig er det kun ved en meget overfladelig Betragtning af

det første kristelige Tidsrum til Konstantin den store, man kan komme til den Slutning, at enten Kristendommen som en Aabenbaring eller Kris Og hvad nu Hedenskabet angaar, da er jo Kjendsgjerningerne disse: at de kristne vel, ved deres frimodige Bekjendelse af Fælles-Troen paa Jes

fik Skin af at vinde en afgjørende Sejer over Hedenskabet, men hvorved i Grunden Kristen-Folket, for verdslig Freds og Roligheds Skyld, opga Det mindelige Forlig mellem Kejser Konstantin paa det hedenske Romer-Riges og Bisperne med de skriftkloge paa den kristne Menigheds og Krist Det kan derfor aldrig være Spørgsmaalet, om vi, som oplyste Kristne, kan og skal støde i Basun med Biskop Evsebius og utallige andre for Kri Saa længe man nemlig ikke har opdaget, at vor Tros-Bekjendelse ved Daaben er det kristelige Tros-Ord fra Begyndelsen, og at vor Herre Jesus

tilsyneladende Forstening deraf, som den store Sten for Kristi Grav.

Først naar vi ser Daabs-Pagten og Daaben i deres rette kristelige Lys, først dakan vi vise, at hvorde blev uforfalskede og uforvanskede, derbaa At nu vor Herre Jesus Kristus lige saa vel ved sin Daabspagt stifter et eget Rige, som han ved sin Tro og Daab skaber et eget, kjendeligt Fo For saa vidt der nu i Stats-Kirkerne øvedes mer eller mindre Tvang i Henseende til Troen og Daaben, da nedtryktes og skjultes vel derved det Medens vi derfor maa indrømme, at dette Folk og Rige ved at skjule sig i Romer-Riget, og derved sætte sig i en ganske anden Forbindelse med

under saa ugunstige Omstændigheder giver en ikke ringe Formodning om højere Oprindelse og Bistand; og da det er gaaet Jøderne og alle Arilds Da saaledes de kristne aldrig paa Jorden kan have en mere levende Forestilling om Guds-Folket eller en aandeligere Forestilling om Guds-Rige Derfor maa vi ogsaa i Kristendommens første Tidsrum tage Folkene og Rigerne i Betragtning, for at forstaa Kampen og Forliget; thi kun hos Jød

var den græske Kristendoms Hovedstad, ej mer var Tanke om den almindelige Menighed som et virkeligt, enigt Guds-Folk og Kristi Kongerige; sa Dette viste sig, da Kejseren paa Kirkemødet i Nikæa havde givet de kristne en ny Tros-Bekjendelse, thi Romvægrede sig standhaftig ved dermed at X.

De har sagtens alle hørt eller læst lidt omdet saakaldte Tusendaars-Rige, eller dog om det Sværmeri eller Kjættereri, som paa Pluddervælsk hed Hvad nu først Tankens Ælde angaar, da er det jo vitterligt nok, at al Tale i Kristenheden om Tusendaars-Riget har først og sidst støttet sig

omtrent være Bevis nok for, at den virkelig var uægte; men baade vil en saadan Slutning under alle Omstændigheder være meget overilet, og naar Det gyldigste kirkehistoriske Skrift-Vidnesbyrd, vi har om det saakaldte ny Testaments apostoliske Ægthed, er nemlig, som bekjendt, Vidnesbyrd Om den apostoliske Ægthed baade af Aabenbarings-Bogen og af Tanken om Tusendaars-Riget kan der da kirkehistorisk ej næres mindste Tvivl, med Dette er imidlertid saa langt fra at være Tilfældet, at den kristelige Daabs-Pagt, saa længe den er i Live, beviser Virkeligheden af et Krist

ved Daaben uopløselig sammenknytter den ny Pagts Folk og Rige med den gamles, saaledes maa vi finde det højst rimeligt og hartad nødvendigt, Naar nu alligevel de protestantiske skriftkloge har paastaet, at de af det ny Testamente kunde bevise Tusendaars-Rigets Ukristelighed, da g

Satans-Riget forudsætter samme klare Umiskjendelighed og samme guddommelige Stormægtighed.

Om der nu ogsaa fandtes enkelte Ord i det ny Testamente, som maatte synes os uforenelige med en saadan Skikkelse af Kristus-Riget, da maatte

Hermed siger nemlig Herren ikke blot, som Protestanterne har ment, at han er Konge i Sandhedens, den guddommelige Sandheds Rige, men ogsaa,

skal Indtage alle hans Venner, men ogsaa knuse alle hans Fjender paa Jorden, det er saa langt fra at være urimeligt, at det snarere maatte kalde sig. At det nu ogsaa ene og alene er med Guds-Ordetsom Aandens Sværd, at Kristus efter Aabenbarings-Bogen forsvare sit Rige og fælde sin Avindsi. Naar man derfor har slaaet Tusendaars-Riget, som det omtales i Aabenbarings-Bogen, i Hartkorn enten med Pavens Kirke-Rige eller selv med Mah

Heraf følger da, at det saakaldte Tusendaars-Rige, som det er spaaet i Aabenbarings-Bogen, er, saa vidt som vi kan skjønne, en aldeles kriste. I Henseende til det »hellige Land« maa det imidlertid bemærkes, at hverken kan man godt tænke sig, at vor Herre, naar han klart vil aabenbar. I Henseende til Aartusendet, som Kristus-Rigets blomstrende Tidsrum, maa det ogsaa bemærkes, at den gamle Tanke derom var, at sex Aartusender. Til Slutning maa vi indrømme, det er mærkværdigt nok, at naar vi undtager Apostelen Johannes og hans første Disipler,

synes Tanken om Tusendaars-Riget baade i ældre og nyere Tider kun at have tiltalt Kjættene og Sværmere, som endnu Irvingianere, Baptister og. Det er imidlertid ogsaa i sin folkelige Orden, at Tanken om Tusendaars-Riget i sin aandelige Ægthed og Virkelighed lever op i vort Højnorden, XI.

Det er noksom bekjendt, hvilken sørgelig og kjedsommelig Hoved-Rolle de saakaldte Kjættene og Kjættierers spiller i den skrevne Kirkehistorie, li

Aabenbarings-Bogen, mindes om, at der fattedes ingenlunde paa vildfarende og fristende Aander, ja, vi maa lægge til: skjønt Lukas selv indfø. Det allerværste ved den Vigtighed og Udførlighed, hvormed man sædvanlig i Kirke-Historien behandler og beskriver Kjættene og Kjætte-Stride. Allerførst maa der nemlig lægges vel Mærke til, hvad der i alle saakaldte Kirke-Stater og Stats-Kirker har aldeles uforskyldt givet Kjætte-

landsforvises, fængsles, eller paa andre verdslige Maader nødes til at forstumme.

Det er derfor kun i Arilds-Tiden, mens Kristen-Folket og Kristen-Navnet, langt fra at have Verdens-Magten for sig, aabenbar havde den imod sig. I den kristne Frimenighed, som selv valgte sin aandelige Øvrighed, betragter vi nemlig med Rette Bispedømmerne som Kristi Riges Stæder og La. Dette lille Oprør er derfor kun mærkeligt, som et Forvarsel for det donatistiske og det arianske i det fjerde Aarhundrede, som alt oprindeligt ha

Bispestriden i Antiokien kun fik derved, at Bisperne gav deres Bandsættelse verdslige Følger og satte deres Dom i Kraft med verdslige Midler. Da det imidlertid allerede ved denne første Bispe-Bandsættelse er uklart, om Biskoppen var en aabenbar Oprører i Kristi Rige eller kun en me. Saa længe Verdens-Riget laa i aaben Fejde med Kristen-Folket, saa der hverken var nogen verdslig Lov, hvorefter man kunde forkjætte Medkrist

Det saakaldte montanistiske Kjætte fra den sidste Halvdel af det andet Aarhundrede ligger vel ingenlunde saa klart for os, at vi kan fælde sig. Saa meget er i det mindste vist, at Tertullian og hans bispelige Disipel Cyprianer Pavedømmets store Profeter, ligesom de samtidige alexandri. Først vi derfor nærmere betragter de donatistiske og arianske Stridigheder i det fjerde Aarhundrede, da Kristus-Riget vel, Gud ske Lov! ikke. Det gjør nemlig hele Sagen langt mere forklarlig, og Personerne, som blinde Redskaber for Verdens-Aanden, saa vidt muligt undskyldte, og fri

Østerledet, og det cyprianske Hierarki derimod hemmeligt bevaret Kristi Rige i Rom og Vesterledet, saa det i Nyaars-Tiden kunde rejse sig og, Dette gjør imidlertid, at vi med kirkehistorisk Deltagelse maa følge baade den donatistiske Strid til Avgustin, da den cyprianske Grundsætning. Den arianske Strid kunde imidlertid aldrig fundet Sted, dersom ikke Menigheds-Troen i det hele havde været en død Bogstav-Tro; thi dels foru. Jeg maa nu vel skynde mig at sige Dem, at hverken de papistiske eller de protestantiske Kirkehistorie-Skrivere paa nogen Maade vil indrømme,

den saakaldte latinske eller vesterlandske, hvor man holdt fast ved den apostoliske Tros-Bekjendelse ved Daaben og den oprindelige Daaaspagt. Da Kristus er baade Livet og Lyset, saa vil enhver kristelig Oplivelse gaa Haand i Haand med kristelig Oplysning; og da vi har oplevet Menne

»Bandsat være den, som forkynnder en anden Kristus eller et andet Evangelium, end vi har hørt fra Begyndelsen!«detskulde aabenbar være Rettes

XII.

Hvad enten vi taler om Udbredelsen af Guds-Rigets kristelige Evangelium eller om dets aabenbare Fjender og Forfølgere, eller om dets træske

endelig: ved hvem Evangeliet og Riget kjendelig værgedes mod Oprørerne og reddedes, trods Forræderne.

At nu vor Herre Jesus Kristus virkelig vilde sørge for, at der altid skulde være saadanne Enkeltmænd i hans Menighed, der hos hans aandelige Dette var ogsaa en følgelig Sag, naar Kristi aandelige Folk og Rige, skjønt de ligesomhanikke var af denne Verden, dog ligesom han og med ha

Fred, saa begge endnu er virkelig og kjendelig til Stede, og kan følgelig, hvis Kongen og Folke-Aanden har Kraft nok dertil, selv fra det la At Herren imidlertid ogsaa har sørgetderfor, trænger ikke til andet Bevis end den Kjendsgjærning, at han endnu har et Folk, som hylde, og T Et af de dunkleste Kapitler i den gamle Kirkehistorie er nu unægtelig det om de saakaldte Kjætttere; men omtrent lige saa dunkelt har Kapitle Herved er nu allerførst at bemærke, at medens det er indlysende, at den gamle Kristen-Menigheds Stormænd og hele aandelige Efterladenskab st

fra Timoteus til den sidste Ærkebisp i Kanterbury dog er Sjælesørgeren, ligesom Hermes med sin Krumstav, der driver alle Sjæle fra dette ele Naar vi imidlertid er kommet til en menneskelig og folkelig Betragtning af Kirke-Historien som Kristen-Folkets Spejl, da følger det af sig s Saaledes staar velJesusden Kristus kirkehistorisk for os, somMosesfolkehistorisk for Ebræerne, kun med den Forskjel, at Jesus Kristus maa st Denne fuldstændige Fristilling, der maatte synes endnu langt farligere for Kristen-Folket, end Dommer-Tidens Frihed havde viist sig hos Isra

Oldtiden saa urimelig og mislig, at de snart paastod, enten at den apostoliske Myndighed gik i Arv ved Haands-Paalæggelsen, eller at Apostel Saa længe man derimod efter vor kirkehistoriske Skrivebrug og deraf lavede Talebrug, ikke regner Apostlerne til Kirkefædrene, men udstrækker Kirkefædre i kristelig Meningkan vi nemlig kun kalde Apostlerne og dem, der i deres Fodspor, med en i deres Tid og Kreds udmærket Aandskraft

fremragende Navne i det tredje Aarhundrede, som er paa den ene SideTertullianogCyprianog paa den anden SideKlemensogOrigenes, da kan vi slet Det følger nu af sig selv, at de saakaldte Kirkefædre under Konstantin og derefter, lige fraAtanasiustilKrysostomushos Grækerne, og fraAmbro Dette vil vistnok vore lærde Kirkehistorikere mene, de let kan afbevise, om ikke medEpifanius, som til Aar 400 var Biskop i Salamis paa Kype

langt bedre paadenend paa en kristelig Prædikestol eller ved vor Herres Bord, hvor han aabenbar var aldeles fremmed. Vel er jeg nemlig langt Jeg skulde derfor i denne Sammenhæng ikke spildt saa mange Ord paa denne døde Mand, der gik igjen som Ligtaler paa den græske Kirkegaard, na Derfor skal jeg endnu anføre det bedste Bevis paa Dødheden af hans Veltalenhed: at ligesom han selv idelig klager over, at Haandklappene i K

XIII.

Det var Kapitlet om »Kirkefædrene«, som jeg fandt, maatte dels streges over og dels skrives om, før man kunde faa en rigtig Forestilling om

kristelige Oldtid, der ganske rigtig maa indskrænkes til de første sex Aarfiundreder, men af en vigtigere Grund end den, enten Papister elle Vi derimod, som hverken finder vores eller Kristendommens Regning ved, enten at forgude Bisper eller Bogstaver, men kun ved en forsvarlig ki Denne dybeMellemaalers-Kløft, som skiller vor Oldtid fra vor Nyaarstid, har man nu vel sædvanlig netop givet Kristendommen Skyld for; og skø

Ebræernes Folkeliv, det eneste, som foruden det kristelige har en uafbrudt paalidelig Historie, lære os, at en saadan Mellemalder, hvori ikk At nuKristen-Folket, det aandelige Guds-Folk, maatte, som et virkeligt Menneske-Folk, være alle menneskelige, altsaa ogsaaalle folkelige Vil Naar vi imidlertid først har opdaget, at ethvert Menneske-Folk har en for Folke-Aanden og Folke-Livet meget farlig Middelalder, og dernæst b

Da nu Tiden, Gud ske Lov! har viist, at Kristen-Folket langt fra gennem sin Middelalder at synke dybere i aandelig Afmagt og Selvforglemmel Kommer vi nu med denne Oplysning tilbage til den kristelige Oldtid, da ser vi strax, at hos vor Herre Jesus Kristus, den guddommelige Mennes Denne gennemgribende Forskjell mellem Østen og Vesten angik nu aabenbar, som jeg alt oftere har nævnt, i kristelig Henseende, Bisp og Bibelen; og Paa det nicæniske og de følgende saakaldte almindelige Kirke-Mødersøgte man derfor ogsaa at forene Bispens og Bibelens lovgivende Myndighed,

Forudsætning, at den samme Helligaand, som havde indblæst Skriften, besjælede og oplyste Bisperne; men ligesom denne Forudsætning maatte bli Begge disse Udskejelser var vistnok uforsvarlige, og Protestanterne, som til Dels traadte i de bysantinske Grækers Fodspor, fandt naturligvi Medens nemlig Grækerne, ved at ombytte den apostoliske Tros-Bekjendelse ved Daaben med deres eget Lærebegreb, aabenbar afskar deres Børn fra

beviste unægtelig, at den kristne Tro var ikke uddød i det for Resten noksom ukristelige Kirke-Rige.

Vilde man nu spørge, om dog ikke den papistiske Vildfarelse var lige saa skadelig for den kristelige Oplysning, som den boglige Vildfarelse Naar derfor Kristen-Folket i Middelalderen ej kunde eller turde bevare og forsvare sin aandelige Frihed midt i en fjendtlig Verden, - og at Spørger man derimod om, enten man ved Reformationen, naar man ikke vilde eller turde bygge paa Klippen, som virkelig er Kristus, og ej opgive

Lutheranerne, dog holdt sig tæt til Klippen og støttede deres bibelske Lærebygning tilden; thi skjønt den engelske Kirkehistorie synes at vi Herved drives vi videnskabelig tilbage til Kristen-Folkets Oldtid, hvor baade Bispeligheden og Bibelskheden aabenbar har hjemme, for om muli Ogsaa dette vigtige kirkehistoriske Spørgsmaal om det oprindelige Forhold, hvori Bispeligheden og Indvielsen paa den ene Side og Bibelskheden Det er imidlertid under denne lange Forhandling blevet soleklart, at Knuderne i det virkelige, endsige da i det kristelige, rent aandelige o Naar imidlertid Kristi Aand har oplyst os om, at i Kristi aandelige Rige paa Jorden kan der umulig være nogen anden Statholder end Aanden, sa

kristelige Oldtids skriftlige Efterladenskab, da kan vi med en Del Ulejlighed ogsaa godt spore, at Bisp vel oprindelig, som Aandens levend Naar Protestanterne nemlig har indbildt sig, at de paa fri Haand efter Apostel-Skriften kunde afgjøre baade Spørgsmaalet om den oprindelige Her staar vi da atter for detre Bisper af Johannes' Tten: Ignats, Polykarp og Irenæus, som vi regnede til Kirkefædrene, saa vidt som nogen krist Ignats, som efter alle Vidnesbyrd gjælder for en gammel Disipel af Apostlerne, og som aabenbar var Biskop i Antiokien i det første kristelig

med det andet Aarhundrede, har nemlig Vidnesbyrd af hele den følgende kristelige Oldtid, som Bisper efter Herrens og hans Apostlers Hjærte,

XIV.

Naar vi med to Ord »Bisp eller Bibelen« stræber at udtrykke den kirkehistoriske Modsætning, der alt i Kristen-Folkets Oldtid var kjendelig Først maa vi da vide og huske, at Biskop og Bibel betyder paa vort Modersmaal hverken mer eller mindre end en Opsynsmand og en Bog, og dernæst maa

og stadig mindes, at en Opsynsmand er et levende Menneske, med en vis, ikke selvtagen men given Myndighed, som en aandelig Opsynsmand, Overl Se, alt dette vidstehanford langt bedre end nogen af os, vor Herre Jesus Kristus, da han er selv Guddoms-Lyset fra Evighed, og det kan hans A Under hele vor Betragtning, lige saa vel af den kristelige Oldtids, som af Middelalderens skriftlige Efterladenskab, maa det da være vor uro

selv være nødvendig, og dertil kan hverken de eller noget som helst være nyttige og brugelige, uden for saa vidt Bisp ikke blot kalder Jes Netop nemlig fordiden ægte Apostel-Skrifter det gyldigste af alle skriftlige Vidnesbyrd om den apostoliske Lærdom, den kristelige Tankegang Paa denne Maade forsikres vi om, at de fire Evangelier,

Apostlernes Gjærninger, Pavli Breve, undtagen det til Filemon, Johannes' og Peders første Brev og Johannes' Aabenbaring har altid den johannei

Naar vi nu læser denne Apostel-Skrift med Kristen-Tro og med spændt Opmærksomhed, for at se, hvorledes Herren og Aanden har stillet Bispen o
 Uagtet derfor Herren aabenbar udsendte sine Apostler, ikke med indviiede Penne til at skrive, men med glødende Tunger til at tale, saa vilde
 Ligesom vi nu nødvendig maa forudsætte, at hvis Herrens Apostler har skrevet noget om Guds Rige, da maa de lige saa

lidt have skrevet som talt af sig selv, men have skrevet, ligesom de talte, af Kristi Aands Drift og Fylde, saa at hverken kanden ægte Apost
 Hvad der imidlertid findes enten i den utvivlsom ægte Apostel-Skrift, eller i den ægte Tilgift af Lukas, saavel omBispensom omBibelen, det e
 Der findes saaledes ikke engang i Apostel-Skriften nogen nærmere Oplysning om, i hvilket Omfang de kristne skulde tilegne sigJøderneshellige

om, hvorledes Menigheden skulde betragte og Lærerne benytteApostlernesskriftlige Efterladenskab; men derimod findes der en mærkelig Advarsel
 Det er fremdeles mærkeligt, at det eneste Sted, hvor Apostelen Pavlus ytrer sig tydelig om de kristnes Forhold til den gamle Pagts Bog, find
 Spørger vi nu BiskopIrenæusom, hvordan de ældste Bisper betragtede og benyttede den hellige Skrift, da finder vi, som en følgelig Sag,atdet

den varaabenbarforplantet i de apostoliske Menigheder, lige saa vel mod alt, hvad man nu først vilde have opdaget i Skriften, som mod alt, h
 Kommer vi nu fra Bibelen tilBispen, da finder vi hverken i Apostel-Brevene eller i Apostlernes Idræts-Bog tydelige Spor af, at Apostlerne en
 Kommer vi nu til de ældstes Vidnesbyrd omBispens virkelige Stilling i Menigheden, da staar vi midt i Tvisten

om Ignats-Brevenes Ægthed; thi vel er der mellem de gamle kun een Mening om, atIgnatspaa sin Martyr-Rejse til Rom skrev flere Formanings-Bre
 Nu har vist nok de kortere faaet de fleste Stemmer blandt de lærde; men da de lærde sædvanlig paa Kirkefædrenes Skrifter har anvendt det gam
 Hvad der imidlertid har været mest tiltrækkende for den højbispeelige Kirke og mest frastødende for alle de protestantiske skriftkloge derude
 Hermed kunde vist den kirkehistoriske Udsigt over den kristelige Oldtid passelig sluttes; og til en lignende Udsigt over Middelalderen og Ny

mig; men hvis mine Tilhørere ønsker det, skal jeg gjerne prøve paa at give dem en tydelig Forestilling om, hvorledes, efter min kirkehistori
 XV.

Jeg stræbte sidst at vise Dem, at Spørgsmaalet baade omBispensogBibelenskristelige Forhold til Menigheden oprindelig har været og altid skul

de dog kun umiddelbar deres frivillige Læsere og var Aanden og Menigheden efterladte og overladte til fri Brug.

Det skader imidlertid ikke, at jeg nu var nødt til at begynde med denne kristelige Grund-Oplysning, thi jeg havde maaske ellers ogsaa glemt
 Nu derimod, da Herren har ladet sig finde og lært os at finde den rette Klippe, hvoraf de levende Vand-Strømme paa hans Ord uden nogen Moses
 som af ethvert Menneske-Liv, lige saa lidt er Skriften med Pen og Blæk, som det faste Element er enten Petrus eller nogen af hans Eftermænd,
 Den ægte profetiske og apostoliskeSkrifter nemlig, om end paa anden Haand, et Underværk af Kristi Aand, som han hos hele Menigheden vil vedk

men gjør dog kjendelig for hvem der har Øren at høre med, som et Guds Lam, der bærer Verdens Synd.Bispensderimod, som, skjønt han har Mund og
 Skjønt vi derfor ikke tør nægte, at Apostelen Petrus efter Johannes' 21de maa kaldes den første kristelige Hyrde og Biskop under Herrens ege
 Det bliver os derfor klart nok, hvorfor Apostelen Pavlus slet ikke nævner Biskoppen i sine Menigheds-Breve; men at han dog omtaler ham i sin
 Hvad jeg nemlig en Gang ligesom i forbigaende har berørt, maa jeg her med Flid lægge Vægt paa: at den kristne Frimenigheds Stilling i Hedni

Myndighed i en større eller mindre Kreds vilde være os uundværlig, saa at, hvor mislig og farlig vi end fandt hans Stilling, maatte vi dog,
 Dette, at det er med et kristeligt Bispedømme, som med et kristeligt Ætteskab: at dets Kristelighed ikke beror paa nogen Indvielse, men paa
 Heraf vil det være klart, at en saakaldt kristelig Biskop i enStats-Kirke, som vælges enten af den verdslige Øvrighed eller af verdslige Pro
 Dette, at Bispen altid, ligesom Paven i Rom, fristes til, hvad Apostelen Pavlus skarpt men rettelig kalder: at »falde i Djævelens Snare«, ve

Man kan nemlig nok tænke sig en Biskop i en kristelig Frimenighed, som kun var valgt og havde kun Myndighed til at ordne saa vel hele Menigh Biskoppen vil nemlig vist nok altid paastaa sin og dermed den kristelige Lærers Ret til, efter bedste Overbevisning og paa eget Ansvar for H Vel er Faren herved noget mindre, naar en Biskops Stift, som i Begyndelsen og sikkert i Enden, kun bestaar af hans Hjemsted og den nærmeste

hinanden om visse Grundsætninger i Lærdommen og Skrift-Betragtningen, som de ikke vil taale rokkede eller aabent modsagte nogensteds, omda Se, derfor er det blevet min Overbevisning, at vi, i Steden for at træde ud af Stats-Kirkerne saa snart som muligt, skal opsætte det saa læn At nemlig vor Herre indviede sine Disipler med Haandspaalæggelse, da han udsendte dem som sine Forbud, detmaa vist nok forudsættes; men om ha At Apostlerne i Jerusalem rned Haands-Paalæggelse indviede syv Medhjælpere, som Menigheden havde valgt, til at tjene for Borde, mens de selv

alene, dethar vi ogsaa læst fra Arilds Tid; men skjønt Stefan og Filip, som var af de syv, optraadte som Lærere i Menigheden, saa var det aaben Da Trætten nu ingenlunde er om, hvor vidt den Helligaand kan og vil under nogen Omstændighed meddele en Naadegave ved Haandspaalæggelse elle Spørgsmaaiet om Bandsættelsener vel ikke slet saa redt, men maa saa meget mere holdes aabent; thi medens det følger af sig selv, at den store Indskydelsen, som man har kaldt Indblæsning og derved gjort til noget lige saa aandløst som bogstaveligt, beskrives vist allersikrest i Pede

den Helligaands Drift; thi det følger af sig selv, at naar de samme Guds Mænd skrev Talen op, da gjorde de det efter samme Aands Drift og un Kommer vi nu endelig til Kanon, eller til den Forskjel mellem kanoniske og apokryfiske Bøger i det skriftlige Efterladenskab fra den profetis Uagtet nu ingen enkelt Del af Menigheden kan binde den hele, og uagtet Vidnesbyrdet af Menighedens skriftkloge maatte være enstemmigt, for a

den ægte Apostel-Skrift lærer os at kjende den; men begge disse, ligesom alle andre Spørgsmaal om Skriften, kan kun besvares kirkehistorisk Nu har imidlertid vore skriftkloge aldrig til nogen Tid, endsige altid, været aldeles enige om Tallet paa de hellige Skrifter af utvivlsom p Saaledes finder jeg mig vel overbevist om, at alt hvad der i vort saakaldte ny Testamente udtrykkelig udgiver sig for ægte Apostel-Skrift til I Henseende til det saakaldte gamle Testamenteer jeg ogsaa overbevist om, at efter Herrens Ord og Aandens Vilje skal vi antage Mose Lov, Prof

somdegav Vidnesbyrd, hvad de enten nævnede eller kjendelig benyttede som saadan; og vi maa huske, at hvad vi lægger til, det gjør vi kristel Det er derfor en stor Lykke for os danske, at hverken den augsburgske Bekjendelse eller vor Præste-Ed derom har gjort nogen Bestemmelse; saa

XVI.

Saa vidt som det med Pennen lod sig gjøre, har jeg i den saakaldte »Kristenhedens Syvstjerne« stræbt at give danske Læsere et Overblik af de

Langt fra at være overflødigt, er det da meget mere nødvendigt, selv at lukke Munden op, naar man vil have en for de fleste ny Betragtning a Det er nemlig ikke blot Kristendommen, der begynder med et levende, lydeligt Ord, der skal udraabes for alles Øren, maa høres for at kunne fa

Tros-Ordet i vor Mund og i vort Hjærte, og at hvad vi lever kristelig, det lever vi i Jesu Kristi Tro, og som Apostelen Peder skriver: I er Saameget trode jeg at maatte forudskikke ved Overgangen fra den gamle tilden ny Kristenhed, hvor Kristendommen, som i Ørken, aabenbar maatte Det er derfor intet Under, at det varede saa længe, inden vi i Ørken lærte ordentlig at øse af Livskilden og at gjøre Jorden begjærlig, saa Det var da kun i den latinske Menighed, man holdt fast ved Troens Ord, som en Del af Herrens Lærdom (traditio dominica); men baade hos Ambros o

engelske Kristne endnu af deres »creed«, og det er meget lidt. Skulde derfor Daab og Kristendom forplantes fra den latinske Menighed med Guds Tidens Pinagtighed netop i det sjette Aarhundrede efter Kristi Fødsel gjorde nemlig alt sit til, at de latinske Kristne maatte holde fast ve Herved mindes vi da ogsaa om Munkefaderen i Vesterleden, Benedikt fra Norcia (i Kirkestaten), hvis Navn det glæder mig, at en af vore Skjalde Benedikt og hans Orden vilde saaledes under alle Omstændigheder staa i nøje Forbindelse med Kristendommens Forplantelse fra Italien til Enge

der vandt den rige og verdslige, men forholdsvis opvakte og velbegavede YnglingGregor, saa han halvvejs slog sig fra Verden, blev Benedikts At nu ogsaaKristendommensForplantelsefra Italien til Engellander en Hovedbegivenhed i den kristelige Kirkehistorie, der ingenlunde, som det Det første, der nu stempler Forplantelsen af »Daab og Kristendom« til en ægte kristelig Begivenhed, er, at den forsaavidt var apostolisk, so At nu denne kristelige Begivenhed, som et Værk af

Ordet og Menneske-Ordet i Fællesskab, ogsaa var en Hoved-Begivenhed baade i Kristendommens og Menneske-Slægtens Levnetsløb, det er saa unægt Vet var det nemlig ikke Angler, Saxer eller Højnordboer, men Franker og Normanner, der haandgribelig satte Dæmning mod Mahomedanerne, da de Man kan ogsaa nok sige, at Mahomed langt mere med sit Sværd mishandlede og udæskede Kristen-Folket, end han med sin Alkoran kunde friste ent

da gjaldt for dyb Visdora at udlede hele den ny Oplysning og Dannelse fra Araberne i Spanien, altsaa fra Alkoranen. Udbredelsen af Daab og Kristendom med det haandgribelige Sværd, som netop Karl-Magnus højtidelig stemplede til et gudeligt Storværk, er da o At man desuagtet, saa vel i den saakaldte Kirkehistorie, som i Verdenshistorien, ikke blot har kastet sin Kjærligheds-Kaabe over Tyrke-Daabe Derfor har jeg tit nok, men hidtil hartad forgjæves, indskærpet, at om aldrig for andet, saa dog for den gotiske og protestantiske Kristenhe Da dette imidlertid kun skal oplyses, lastes og rettes for Kristendommens og Historiens, eller rettere for Herrens og hans Menigheds Skyld,

veed, mageløse Ødelæggelsens Vederstyggelighed, som Tyskerne naturligvis helst tilskriver os stakkelsDanskere, som i Begyndelsen af det elle Heraf blev nemlig Følgen, at da Anglerne under Edvardeerne i det fjortende Aarhundrede igjen dukkede op og begyndte at rejse Hovedet somEngel Jeg maa herved endnu berøre den Besynderlighed, der især for os Danskere maa være mærkværdig og uforglemmelig: at det var et angelsk Heltedi

Slutningen af forrige Aarhundrede at føres til Danmark og her i Begyndelsen af dette Aarhundrede at udgives, baade i Engelland og Tyskland v Hvad det nemlig har at betyde, at en Angler, blot hundrede Aar efter, at man paa Øen havde faaet det første Nys om Kristendom og boglig Kuns Selv den blotte Tanke om en saadan Mulighed vilde vist ikke forekomme vore højlærde mindre æventyrlig, end den forekommer os; men naar der n Denne Udskejelse til den allerurimeligste og uforsvarligste af alle Middelalderens Legender om Karl-Magnus, anser jeg

vendig, for at det, trods utallige franske, engelske og tyske Modsigelser, maa staa urokkelig fast, at den Hoved-Begivenhed, hvorved Kirkehi Det angelske Storværk, saaledes som vi nu er i Stand til at syne og skatte det, vilde nemlig vel være aldeles uforklarligt, uden af den himm

XVII.

Det Foredrag, jeg sidst lovede Dem: omKristendommens Forhold til det menneskelige og det folkelige, har jeg egentlig arbejdet paa den halve Ved denne historiske Overgang fra den gamle Kristenhed omkring Middelhavet til den ny Kristenhed omkring Vesterhavet og Østersøen er dertreT Det nytter nemlig slet ikke at ville sige: det er Herren og hans Menighed, men det er en Hemmelighed, for de rejser inkognito og skifter tit

kun overdelevende og døde, der haardnakket bliver ved at tro paa den korsfæstede Jesus Kristus.

Ogsaa kirkehistorisk gjælder det da først og fremmest om at fæste Opmærksomheden paaGuds-Ordet til osaf vor Herres Jesu Kristi egen Mund, so Har vi nu, ved at følge Herren i hans Munds-Ord ved hans egne Indstiftelser, fundet hans og hans Menigheds Vej gennem den gamle Kristenhed, Dette er da Kirkehistoriens egentlige Haardeknude; thi kunde det ikke oplyses, at Kristendommen, eller rettere den Herre Kristus og hans Men Her forslaar det ingenlunde at sige, at den kristne Menighed altid har vedkjendt sigdetMaal, som efter Skriften ogsaa har Hjemmel i Herrens

Deltagelse; og at Kristendommen ikke som Islamismen vil udbredes med Haandens men kun med Aandens Sværd, fortjener kun Berømmelse og bliver Kun derfor, naar vi tør sige og kan vise, at Herrens og hans Menigheds Maal er det samme som Menneske-Slægtens,denMenneske-Slægts, der er si Dette er nemligKristendommens Menneskelighedi højeste og dybeste Forstand; og skjønt den lige fra Apostlernes til vore Dage er bleven enten

Denne Betragtning af Herrens og hans Menigheds Menneske-Liv i Fællesskab, som Guds Frelsning paa Jorden, udspringer da ogsaa med Nødvendighe

af Faldet oprejste Menneske-Slægt og somdet aandelige Guds-Folk paa Jorden, der svarer til det verdslige Guds-Folk i Jødeland, som den aande
Har derfor hvert Menneske-Barn i det smaa, hvert Menneske-Folk i det større, og Menneske-Slægten i det hele en menneskelig, altsaa ensartet
Saa vidter Sammenhængen og Fællesskabet mellem den guddommelige og menneskelige Natur og imellem Herren og hans Menighed saa klare, at de hø

Slangen af sin Mund skød efter hende. Denne Spaadom klarer sig nemlig ved Betragtningen af Islamismens Fødsel samtidig med Menighedens Udvand
Ogsaa dette Ophold i Folke-Ørken, og Opstigningen ad den samme aandelige Livs-Trappe, hvorpaa Nedstigningen fra Jerusalem til Rom skete i de
Ethvert Menneske-Folk har nemlig, ligesom Menneske-Slægten over og i dem alle, og som Enkeltmanden under og i dem hver især, nødvendig baade

Manddom og Alderdom, og i Billedsproget: Vaar, Sommer og Vinter, eller Sølvets, Kobberets og Jærnets Alder. Jo større imidlertid Livs-Forhol
Da nu imidlertid Menneske-Slægten kun har kjendelig Skikkelse i Hoved-Folkene, og lever kun i dem, for saa vidt som de underordner dem dens
Anderledes var det med dethøjnordiske Hedenskab, der aabenbar af det guddommelige Forsyn var skjult og gjemt i Oldtiden, for i Middelalderen

Historie har man dog hidtil taget denne Vexel-Virkning saa overfladisk og saa kropelig, baade aandløst og hjærteløst, at man, langt fra at kl
Det trænger derfor dobbelt til at indskærpes, at Kjælenskab og Vellyst, lige saa lidt som Usselhed og Fejghed, er et Overmaal af Hjærtelighe
Dette, at ethvert Folks saakaldte Mytologier dets Profeti, er Spejlet, hvori man ser dets særegne Forhold til Aand og Hjerte og dermed til Men

hun stadig begræder med gyldne Taarer, og paa hvis Hjemkomst hun venter lige saa trøstig, som Odin paa Balders Opvækkelse.

At nu denne æventyrlige Hjærtelighed umulig kunde give det menneskelige Hverdagsliv en tilsvarende Skikkelse, er klart nok; saa det kan ikke
Vexel-Virkningen mellem den gamle Kristenhed og det nordiske Hedenskab, lærer nu Historien med og uden Kirketitel os, gik for sig paa to Maa
Ved Blodblandingen i Syden og Vesten fik nu den kjødelige Følelse for en Tid et kristeligt Skin, en aandig Gjenstand og et storladent Præg,

XVIII.

Hvad jeg hidtil stræbte at stille Dem for Øje, vardselvejen, som den levende Kristendom, Herren og hans Menighed, virkelig har gaaet fra Rom
Hoved-Grunden til Langdraget finder jeg derfor hverken med Papisterne i Djævelskabets Overmagt eller med Protestanterne i et anti-kristeligt

der jo maa være Herrens aandelige Liv, naar han virkelig i Aand og Sandhed er sit aandelige Legems, sin Menigheds, Hoved.

Hovedgrunden til alle vore daarlige Kirkehistorier er da den samme som til vor daarlige Teologi og til vor kummerlige Deltagelse i Kristen-L
At nu Anglerne og de andre højnordiske Hedning-Stammer havde haft denne Tro og denne Følelse, som er Betingelsen for at kunne komme til ægte M
I Henseende til Kristendommens Indførelse hos Anglerne og dens menneskelige Virkning paadem, da har jeg allerede peget paa den sikre Kjendsg

Augustins Komme havde Anglerne ikke blot kristelig Prædiken, Sang og Skrift paa deres Modersmaal, men havde i Beda den ærværdige en indfødt
Det var nemlig ikke fuldt tredive Aar efter Evangeliets Overgang til Engelland, at Kong Edvin i Nordhumberland lod sig døbe, men dog først eft

at betyde. Da styrtede Kongen som lynslaaet til Jorden, og da Pavlin løftede ham op, sagde han, at nu vilde han døbes, men dog først prøve p
Ved denne Lejlighed hører vi, at en ubenævnt af Kongens fortrolige indklædte sit Raad i de mærkværdige Ord: »Kan den ny Lære give os nogen s
Her ser vi nemlig en hedensk Afguds-Præst, der ikke blot satte Pris paa det evige Liv, men hvem det ogsaa for Alvor var omaandelig Sandhed at
Uagtet det nu i denne Sammenhæng kan være os omtrent det samme, enten vi veed det eller ikke: hvorfornetop Pavlins Haandspaalægelse og Spørg

Voldsmænd, der troned i Edvins Odeisrige, bød ham store Penge for at udlevere Edvin, og truede i modsat Fald med Krig, dog var i Færd med a Der er imidlertid en anden Kjendsgjerning, som i Grunden langt stærkere beviser baade Dybden af det angelske Hjerte og Kristendommens Virkni Dettetregnes vel endnu i vore lærde Kirkehistorier for ubetydelige Smaating; men det forudsætter dog klarlig, baade at Anglernes Sprog fra He Om Aldhelms angelske Skjaldskab har man vel haft Grund til at tvivle, fordi man ikke havde anden Hjemmel derfor end de gamles Lovtaler; og h Hvad selve Kædmund angaar, da har man vel, da Tvivlesygen var højeste Mode, ogsaa tvivlet om, hvor vidt vi havde noget af ham i den saakaldt

bedre har lært at skjelne Sølv-Alderen fra Kobber-Alderen i Anglernes Skjaldskab, saa er Ægtheden sikker nok, og det er kun Skade, at den en Saa vel Beda som den kongelige Abbedisse Hilde og alle Munkene baade i Whitby og Jarrow tænkte nu vist nok, at Kædmund, den stakkels Røgter, Vi hører nemlig, at Kædmund, til han blev aldrende, ventelig ved de halvtreds, langt fra at have gjort Vers, ikke engang kunde synge en Vise

muntert og fornøjeligt, at han skjæmtede lige til han døde, saa Folk i Førstningen trode, han laa kun og lurede lidt.

Med den lille Bemærkning, at Folk deri tog mærkelig fejl, da Kædmund ikke til den Dag i Dag er vaagnet i den angelske Højkirke, til enten at Saadanne Udvandringer til Bosættelse udenlands er hos Kristen-Folket, som hos alle Folkefærd, Tegn til, at Folke-Livet i Hjemmet er i Færd m Den gamle Verdens Dannelse vedblev nemlig vel at gjøre Fremskridt hos Anglerne lige tilAlfreden stores Dage, som endte Aar 900; men skal vi Dette viser sig da ogsaa klarlig i deangelskePrædikenbøgerpaa Modersmaalet fra det tiende og ellefte Aarhundrede, som vi dog endelig i det n Jeg har saaledes med stor Fornøjelse set, at detangelske Bogsprog, som Nordens Aand med Kristendommens Hjælp havde skabt, ogsaa ved samme Hj

ny-engelske endnu paa mange Mile nær, og at der hos Prædikanterne har været en alvorlig Bestræbelse for at holde den kristne Lærdom saa ren, Denne Betragtning af Kristen-Livet er derhos saa øjensynlig udtrykt i Legenden om Drythelm, Eremiten fra Melrose, som allerede Beda fortælle

himmelhøje Mur, Drythelm, ligesom Hadding, saae taarne sig for de levendes Land, men som han dog slap op paa Kransen af, og hørte ikke blot

XIX.

Det er joTyskland, Rejsen gjælder i Aften, for at finde den kristne Tros og Menigheds Fødestavn paadeEnemærker, hvor de blev det store Tvist Uagtet nemligMorten Luthermed fuld Ret paastod, at hans levende Forkyndelse af det evangeliske Indhold i den

apostoliske Tros-Bekjendelse, i Herrens egen Bøn og i alle Indstiftelses-Ordene ved Daaben og Nadveren, var Bevis nok paa hans Kristendoms Æ At nu Oprindelsen ogsaa virkelig maa føres tilbage tilden angelske Mund, som Herren med sit Ord havde skabt i Begyndelsen af det syvende Aar Da nu denneVinfredfra Devonshire ogsaa virkelig var mindre kristelig og mere pavelig end Munkene fra Nordhumberland, og han synes at have sa

Tro og Bekjendelse, men kun om Krigs-Retten og Kirke-Retten, Kejser-Retten og Pave-Retten, indtil den forvovne Munk i Vittenberg stævned Pa Man har nu vel en saakaldt Levned-Beskrivelse af Vinfred, hvis Forfatter skal være en samtidig Frænde ad ham, ved Navn Vilibald; og saa læn Der hviler derfor virkelig et tykt Mørke over den kristne Tros og Menigheds Forplantelse fra Engelland til Nord-Tyskland, indtil vi, uden at Denne kirkehistoriske Omflytning vil nu vistnok alle de høj lærde Tyskere, af papistisk saa vel som af protestantisk Bekjendelse, naar de spø Først og fremmest maa det nemlig fremhæves, atVilibrord

var ældst, ikke blot som Menneske, men som Prædikant i Frisland, hvor han fortsatte sin Virksomhed i et halvt Aarhundrede, døbte Karl Hammer Hertil kommer imidlertid, at den ærværdigeBeda, som var samtidig med begge de berømte Udvandrere til Frisland, end ikke nævner Vinfred, men Endelig har vi da ogsaa et udtrykkeligt Vidnesbyrd om, at Vilibrord med Tilnavn Klemens skal agtes for Tysklands rette Apostel; og dette Vid

Saxen og er blevet vidunderlig frugtbart til indvendig Oplysning. Det er nu vist nok stor Skade, at Ælkvin, skjønt han udtrykkelig indrømmer

paa Spørgsmaalet: om hans Forfædre var i Himmerig eller i Helvede, fik det Svar af en frankisk Biskop, at de var naturligvis som alle Hednin Med denne tarvelige Efterretning om Tysklands virkelige Kirkefader, som ligger begravet i Epternach ved Trier, maa vi da nøjes; og om Grunde Vel har vi nemlig netop om Bremer-Stiftet en egen saakaldt Kirkehistorie ved Adam af Bremen, og da den, ligesom Bremer-Stiftet, fra det niend Forhamer da ogsaa den hellige Bonifacius og den stormægtige Karl-Magnus de eneste rette tyske Apostler; saa at skjønt han i forbigaaende maa Skulde vi derfor kunne opnaa nogen nærmere Oplysning om Kristendommens aandelige Virkning paa Tyskerne og Udvikling hos dem i gamle Dage, da

Tyskland, som ventelig er fra den saxiske Tid i det tiende og ellefte Aarhundrede; men skjønt disse gamle Penneprøver giver noksom Bevis paa

Saaledes slap vi da i det gamle Aar taalelig med Kristendommen fra Rom, om ikke til Danmark, saa dog til Elben, og med Guds Hjælp kommer vi

XX.

Kristendommens Forplantelse til vort Højnordeni det niende, tiende og ellefte Aarhundrede er vist nok hidtil i Kirkehistorien bleven lige saa Naar vi derfor nu ogsaa i denne Henseende begynder at rejse Hovedet i Vejret, da maa vi ikke andet vente, end at vore tyske Skolemestre paa

Vi slutter derfor kjækt, med Morten Luther, fra den levende Del, vi Nordboer tog i den saxiske Reformation, og fra den Udvikling, vort Moder Rimbert, som blev Angars Eftermand paa det bremiske Ærkesæde, har nemlig efterladt os en Levned-Beskrivelse af sin faderlige Mester, som ve Det er nu især, som bekendt, Angars stærke Drømme og deres uudslettelige Indtryk paa hans Hjærtelag og hele hans Tankegang, hvori Angars Ind

aandelig Drømmetid, saa det gjaldt om, hvem der drømte bedst, og det aabenbar var disse Drømme, hvorved vor Evangelist ikke blot blev opvakt Nu til Bevis at gennemgaa disse stærke Drømme, vilde her blive for vidtløftigt, og kan heller ikke behøves, da ikke blot Rimberts Bog, opri Dette var da ogsaa Grunden til, at Ansgar ved Pinse 826 uden al Betænkelighed paatog sig Evangelistens farlige Kald hos Danskerne, som aller

Korvej (i Pikardiet) endelig brød Tavsheden og sagde, at een Munk kjendte han dog, som vilde gjøre meget for Guds Skyld, men om han vilde gj At nu Ansgar ved næsten fulde 40 Aars Møje kun fik rejst een Hoved-Kirke med Bispestol i Sverrig og to i Danmark, nemlig i Slesvig og i Ribe

Kristendommen i sit Rige og gav ham paa hans anden svenske Rejse Bud med til den svenske Konge: athanendelig maatte gjøre ligesaa, da han al I Sverrig var der imidlertid, siden Angars første Besøg, udbrudt et rasende Opløb mod de kristne, og da Almuenderi det niende, ligesom i de

ad en farlig Søvej, som vrimlede af grumme Vikinger, og at det derhos var klogt, i Tide at sikre sig den Guds Yndest, der, som Erfaring lært Ansgar opholdt sig denne Gang i Sverrig i halvandet Aar, og kort efter hans Hjemkomst mødte der baade ham og Evangeliet en haard Prøvelse, m Dette er, hvad man veed om Ansgar; og De veed nok, at da man i 1826 her inde holdt Tusendaars-Festen til Angars Minde, da maatte jeg ikke i

og Sverrig, skal kronen med Held, saa at om det end for Syndernes Skyld stundum forsinkes, skal det dog aldrig afbrydes, men af Guds Naade b Naar vi imidlertid i det tiende Aarhundredes Historie leder om Spor af Kristendommens Virkning i Danmark og Sverrig, da kan vi ikke nægte, d Saxe Runemester vidner ogsaa udtrykkelig, at da Svend Tveskjæg paa sine gamle Dage omvendte sig til Tro paa Kristus og ønskede at drage Folk Det sidste, nemlig Jærtegnet ved Isøre med den gloende Handske, det veed de nok, ikke blot sædvanlig i Kirkehistorien,

men ogsaa i Øhlenschlägers »Palnatoke« og selv i mine Optrin af Kæmpelivet fremstilles som et af de i Middelalderen saakaldte »fromme« Bedra At der nu i det næste halve Aarhundrede, til Knud den stores Død, er foregaaet en mærkelig Forandring, saa aabenbart Hedenskab siden hørte til Jærtegnets Ægthed, saa vel som dets Gyldighed til Bevis, gjør vi derimod klogest i at lade staa ved sit Værd, og vi kan det godt, da vi lige

den, der forlangte hendes Hjærte, at kræve et haandgribeligt Bevis paa, at han turde gaa i Ilden for, hvad han trode og elskede.

XXI.

Det er Kristendommens Forplantelse til Norge og Island det tiende og ellefte Aarhundrede, vi skulde betragte; og der er Grund nok til at betragte Dette er, som vi veed, en meget betænkelig Sag, da selv om de kongelige Evangelister, som de har meget ondt ved, holder Sværdet i Skeden, de Naar vi da alligevel tør sige, at der ogsaa i Norge fødtes en Frimenighed, da er det kun, fordi de kongelige Evangelister sædvanlig hos deres

største Helt, - og den tredje, Hellig Olav, dyrkede Nordmændene frit som en kristelig Helgen, næsten lige fra hans Død for deres egne Vaaben. Dette er den første Egenhed ved Kristendommens Forplantelse til Norge, og den anden er, at i hele vort Norden var det ene Nordmændene, især Island havde imidlertid ogsaa i denne Henseende sit ejendommelige Præg, da det baade satte sig i et eget Forhold til Kristendommen og blev No Skjønt det nu er rimeligt nok, hvad man har ymtet om, at Folk i Norge, især i det sydligste, det saakaldte Viglen, alt tidligere har faaet en

om, var hans ublu Forlangende: at alle Nordmænd med eet skulde holde op at ofre til deres Guder og derimod holde kristelig Gudstjeneste. Under denne Forudsætning kan vi først ret med Overbærelse til begge Sider betragte og med Billighed bedømme de mærkværdige Optrin paa Froste Snorre melder nu, at hidtil havde Kong Hakon, hvor han saa var ved Offergilderne, taget sig den Frihed, at spise med nogle faa gode Venner i

at da Sigurd Hlade-Jarl, som paa Kongens Vegne forestod Oftringerne i Trøndelagen, drak ham til med Odins, Njords og Frejs Skaal, da slog Hak Videre og værre gik det ved Kongens eget Julegilde paa Møre, thi da havde otte af Trøndelagens Storbønder, med Asbjørn fra Melhus og Kaare f Kong Hakon, siger Snorre, drog nu vel bort med fnysende Vrede og samlede Folk, for at gjæste Trøndelagen med Ild og Sværd; men just som han Saasørgelig endte det første bekjendte Forsøg paa at kristne Norge; men som vi har set, bør Grunden dertil hverken søges i Hakons Mildhed el

Storm, han gjorde sig en Fortjeneste af at dæmpe; men den tilsyneladende Fremgang vilde dog kun været en Krebsgang, tjenlig ikke til at ford Hakon Adelstens Brodersønner og Eftermænd var efter Snorres Vidnesbyrd vel døbt i Engelland, men brød sig ikke videre om Kristendommen, end Men i de sidste 5-6 Aar af det tiende Aarhundrede, da den heltemodige Olav Tryggvesson beklædte Norges Trone, da blev der aabenbar løbet Storm m

med Jærn-Skjægge fra Ørlandet i Spidsen, saa Kong Olav fandt det raadeligst at bruge List, og lod som om han i det mindste vilde være en rol Lige saadan og i enkelte Tilfælde med oprørende Grumhed foer Kong Olav en anden Sommer afsted i Helgeland, og roste sig da af at have kristnet Efter Svolder-Slaget (Aar 1000) blev Norge delt imellem Sejerherrerne, nemlig den svenske og den danske Konge og Hakon Hladejarls Søn Erik, At det derimod var Alvor med Hellig-Olavs Kristendom, som paa en Maade blev Martyr for den og blev Stifteren af den norske Stats-Kirke, derom

Barndom, medens andre sagde, han var døbt i Normandiet, og da Hellig-Olav vel gik lidt mildere, men slet ikke kristeligere til Værks end Ola Naar vi derfor heller ikke enten i den følgende Middelalder eller ved Fornyselsen (Reformationen) i Norge, Kæmpers Fødeland, møder nogen navn At nemlig dette stærke Friheds-Krav, der paa alle Aandens og Hjærtets klare Enemærker føler sig fuldt berettiget, var Hovedgrunden til Normø Ogsaa her bragte en indfødt Kristendommen hjem med sig fra en Udenlands-Rejse, og det var Torvald Kodransøn, hvis Navn er os her velbekjendt Efter at dette Røre havde været henved en Menneske-Alder, lykkedes det ogsaa Torgejr Lagmand, selv en Hedning, at mægle

et Forlig mellem de stridende Parter, med den Bemærkning: at brød man Loven, da brød man Freden, saa een og samme Lov maatte alle have, men Dette skete lige Aar 1000, samme Aar som Olav Tryggvesson faldt ved Svolder; og vel beviser Hedningernes Tilfredshed med dette magre Forlig, a At nu det mageløse fredelige Forhold mellem hedenske og kristelige Navne og Forestillinger, som har fundet Sted i vort Norden, og som især er

XXII.

Jeg bemærkede sidst, at medens Norge og især Island ved Skrift paa Moders-Maalet fra det tolvte til det femtende Aarhundrede beviser, at Liv

aandelig, langt mere hedensk og tyrkisk end kristelig Maade. Jeg tror ogsaa, at Norges og Islands Kirkehistorie i Nyaarstiden, langt fra at Paa den anden Side maa det heller ikke forties, at skjønt Ansgars og Rimberts Virksomhed udstrakte sig tilSverrig, saa er det dog et stort S

sejrede frit ved sin egen Kraft, og det bemærkes udtrykkelig om den første indfødte Upsvensker, som forkyndte Evangeliet med Fynd,Bodvidfra Vi nødes vel heraf til at slutte, at i Norge og paa Island virkede Kristendommen vel mest til Dannelse, men mindst til Omvendelse, og i Sver Da nu den oldnorske eller islandske Bogskat næsten kun historisk berører Kristendommens Yderside, eller Guds-Tjenesten med Salmesang og Klok Hvad der nemlig iAsamaalet, eller den saakaldte Nordens Mytologi, aabenbarer sig profetisk, det viser sig historisk i hele det islandske Vid

lignende blev aldrig fortalt enten om Jupiter eller om Sevs, om Osiris eller selv om den indiske Brama, og deres Gude-Selskab; men Erfaringe Vist nok bliver jeg ogsaa i min Alderdom lige fuldt ved at paastaa, at alle Mennesker, som blot har Tro paa en levende Gud og paa Menneskets Derfor maa der ogsaa i Kirkehistorien med Flid gjøres opmærksom paa den islandske Udvandring fra vort Norden, og især fra det nordvestlige N

»normanniske«, fordi Normannernes Bedrifter i Frankrig, Engelland, Italien og Østerleden glimrede ganske anderledes i Verdens Øjne, end Hver PaaIslander det nemlig en hel Skare af stærke, modige og for det meste højbaarne og højtbegavede Nordboer, som, misfornøjede med Hjemmet og Alt dette, og da især Nævnelser af Odin og Freja midt i Kirkehistorien, veed jeg nu nok, saa vel som De, regnes sædvanlig ikke blot til min

mig til min Undskyldning at vise, jeg dermed træder i de gamle Islænder-Skjaldes Fodspor, som jeg selv indrømmer, der uden Tvivl var en slem At dette nu ogsaa har været lige saa velDanmarkssom Islands Stemme indtil den sorte Død,detbeviser i mine ØjneSaxe RunemestersDanmarks-Krønn

som havde forblindet Tors Øjne, til Gavns lagt i Mørkets Lænker. Se, dette er, i mine Øjne, i Billedsprogets Svøb det samme, som jeg alt i m Tænker vi derfor paa godt Tysk den Mulighed, at den nordiske og især den danske Kristendom alt i Middelalderen kunde født en Oplysning af og Her staar vi da igjen, hvor vi kom fra, ved Haardekuden i Middelalderens Kirkehistorie: ved den kristne Menigheds dybeste Fornedrelse, som

Liv paa den gjenfødte Kristen-Jord. Halvvejs var Haardekuden løst, da det kristelige Tros-Ord i det ellefte Aarhundrede var naat langt vide Naar vi imidlertid ser, at fra det trettende Aarhundrede af, fra Saxes og Snorres Dage, gaar det ogsaa i vort Norden ned ad Bakke baade med Uagtet nemlig Pavemagten og Korstogene i Grunden lige saa lidt som Helgen-Paakaldelsen og Billed-Dyrkelsen hører til Kirkehistorien, som den

Modersmaal, paa Angiernes nær, og har siden undertrykt Modersmaalene i deres Hjemstavn, indtil den store Opstand, som først nu er paa Nippet Hvor vidt jeg nu selv har baade indvendig og udvendig Oplysning nok til at give et nogenlunde lyst Overblik af det uægte Kristen-Liv paa den Selv skal jeg være meget fornøjet, naar det blot maa lykkes mig derved at befæste den Overbevisning hos Dem, at vil vi gaa frem i kristelig

XXIII.

Hvad er »Middelalderen«? det er et Spørgsmaal, de fleste af os glemmer at gjøre, naar de første Gang hører dette tyske Ord med dansk Udtale;

Munke, alle sine Eliefolk og alle sine Æventyr, saa tænker de fleste, atdetog slet intet andet er Middelalderen; saa at naar da enten jeg el

Enke-Liv i det smaa, som man enten selv har været Vidne til eller kan dog levende forestille sig som en Enkedronnings Liv, ung, smuk, rig og Naar vi ønsker os et Overblik af Middelalderen paa hedensk Grund, men med et vist kristeligt Skin, da kan vi heller ikke finde et højere ell

efter det store Korstog, ligesom Grækerne altid skjelnede før og efter den trojanske Krig.

Ved at sammenstille den trojanske Krig og det store Korstog, som Oldtidens og Middelalderens verdslige Storværker, kommer vi da ogsaa nemmes Dette: at Kirke-Riget, som en Kirke-Stat i det umaadelig store, hvor Haanden med Staalhandske var Kirkeværger eller, som det kaldtes, Kirken

-deter, som viveed, lige saa vel Pius den niendes og Antonellis, som det var Gregor den syvendes og Grevinde Matildes ypperste Tros-Artikel; Herpaa kan og skal der imidlertid ikke gives andet Svar end det oldnordiske, som bestaar i, at lade Saga saa vidt muligt selv tale, og lade I det vi da forudsætter, at ligesom Normannerne aabenlyst kom fra vort Norden, saaledes nedstammede Frankerne langt snarere fra Gøtterne end fra Tr Saaledes var da ogsaa Robert Viskardi Neapel øjensynlig Gregor den syvendes verdslige Arm; og at samme Norman, tillige med sin Søn, Boemund,

normanniske Robert Viskard som en barbarisk Odyssevs paa et Haar, og saae selv alle Korsfarerne paa deres Vej gennem Konstantinopel; saa de Denne æventyrlige Forventning af det jordiske Kristus-Rige viser os det sidste Glimt af levende Tro paa den usynlige Herre, som en virkelig Ko Ligesom det derfor til Middelalderens historiske Oplysning først maa bemærkes, hvad alle maa indrømme, at det var de nordiske Udvandringer,

Levnedsløb i Middelalderen i Grunden slutter, ligesom en gammel Enkedronning, naar hun sidder baade blind og døv i Kækelovns-Krogen, medens Gaar vi nu i Tankerne tilbage til det angelske Tidsrum, som ene har et kirkehistorisk Præg, fordi Kristendommen, og hvad dermed indtil videre Ligesom nu Vilhelm Erobrer var den første Verdens-Herre siden Konstantin, der ved sit Vikingstog til Engelland rejste Kors-Banneret, indviet a Denne Beskyldning mod Boemund er nu vist nok lige saa ugrundet som Lovtalen over Peter Eremit; men den beviser dog, at man selv i Middelalder

ogsaa den angelske Krønike paa Modersmaalet, som netop under det store Korstog drog sit sidste Suk, omtaler det saa kort og koldt, at man o Men i det nu ogsaa vi betragter Korstoget som en i Grunden hedensk Begivenhed med kristeligt Skin, maa vi dog ikke lade, som om Korsfarerne Naar jeg imidlertid for ramme Alvor paastaar, at Menneske-Livet hos os Hedning-Folk, naar det er allerægttest, maa være hedensk klædt, saa Pr Da nu Kristen-Livet slet ikke har nogen egen Dragt, saa følger

det af sig selv, at hvad man i Middelalderen udgav derfor, langt fra at kunne hellige Hedenskabet, var ligesom Vievandet og Relikvierne noge XXIV.

Korstogene, har jeg sagt, hører indvendig til det normanniske Tidsrum i Middelalderen; og at de ogsaa udvendig hører dertil, det er en Kjend Korstogene havde nemlig det dobbelte Øjemed, at befri det hellige Land og at beskjærme det bysantinske Kejserdom i Konstantinopel, som Gravs

hverken maa skrives paa Gøters, Anglers eller Normanners, men paa Hjærteløshedens Regning.

Men for dog nu ikke paa Tysk at glemme Livet over Lærdommen og Bedriften over Betragtningen, saa var det kun ti Aar efter Gregor den syvende Næste Aar begyndte allerede Toget, der sagtens maatte forbavse Samtiden, der kun var vant til at se Krigshære paa nogle faa Tusende Mand, me

den normanniske Engellænder Villiam af Malmesbury, som i det følgende Aarhundrede endnu følte Eftervirkningerne af, hvad han kalder den blide L

men sprang dog strax op igjen og sendte Præsten tre Pile, som alle ramte. Da foer Præsten omkring som en saaret Løve, til han stødte paa en At dette Glimt af Højnordens Kæmpeliv har forlystet den bysantinske Prinsesse, ser vi klarlig af hendes livlige Fortælling; og hun bekjender Herved mindes vi da om Konstantinopel, Hovedstaden i det bysantinske Kejserdom, som vi vel maa kalde det græske i Graven, som Latinerne først Konstantinopel, veed vi alle, bærer Navn efter Konstantin den store, den første romerske Kejser, som skal have set Menneskens Søns Tegn i Sk

sorte Hav med Middelhavet; men Konstantinopel var den Gang, vel ikke som Bysantinerne indbildte sig, det ny Jerusalem i Tusendaars-Riget, de

I Konstantinopel mødtes da alle det store Korstogs navnkundige Helte:Gotfredog hans BroderBaldvinfra Lotringen, KongebroderenHugofra Paris,

hvad de maatte døje medKejser Alex, før de fik Lov til at komme over Strædet ved Dardanellerne, men kun bemærke, at hvad der især yppede Kiv Den Fjende, der skulde bekæmpes i aaben Mark, var som sagt Seldsjukerne, en mahomedansk Tyrkestamme, der først i Midten af det ellefte Aarhu De tre Stæder, som nu paa det store Korstog maatte kjøbes i dyre Domme med Strømme af Blod, varNicæa(Isnik) i Natolien,Antiokiai Syrien ogJe Hvorledes nu Kejser Alex spillede Ræv med de troskyldige

Riddere, saa de knap fik Lov til at se sig om i det Nicæa, de havde blødt for, det behøves saa meget mindre at fortælles her, som det samme Det hedenske Syriens ældgamle Hovedstad var vel ikke Antiokien, menDamask, som vi kjender baade fra den gamle og den ny Pagts Bøger, men Ant

hvorunder Underværket skete, er imidlertid vitterlige nok; thi midt i Fortvivvelsen, da Korsfarerne ej turde vove sig uden for Porten, og ha Se, derom er den bysantinske Prinsesse og Grev Rajmunds Kapellan, følgelig alle Kyndinger, enige; og i mine Øjne er det da latterligt, naar Hos Korshæren, indsvunden til 12000 Fodfolk og 1500 Riddere, saa den vel maatte kaldes sin egen Relikvie, var den hellige Ild nu ogsaa harta

Jerusalem i Syne; ogda, siger Robert Munk, som selv var med, blussede Ilden atter i Sky, saa selv Stenhjærter smeltede, og alle knælede i St Opmuntret af Eremiten paa Oliebjærget, prøvede man nu ogsaa strax paa at tage Jerusalem ved Overraskelse, men det mislykkedes, da den ægypti Endnu levede alle Korstogets navnkundigste Helte, og de var samlede i Jerusalem, undtagen Boemund, som havde muret sig inde i Antiokien, Gre Her vil jeg standse i Aften, da vi vel paa ingen af Siderne har Rum til en sammentrængt Fremstilling af Grav-Rigets Skæbne og det store Kors

XXV.

DettolvteAarhundrede, som erGrav-Rigetstalte Dage, var i hele Vesterleden Ridderskabets glimrende Tid, saa i dets Løb var det lige saa vel, Ganske ubemærket er dog Danmark ikke blevet i det hellige Land, thi, som alt bemærket, nævnes selv ved det store Korstog den danske Prins Sv For nu imidlertid at komme ret til Akres Belejring og se, hvad den havde at betyde, maa vi gennemløbe Aarhundredet fra Jerusalems Indtagels

Hvad der nu gav Grav-Riget og Kors-Riget i Jerusalem, trods dets korte og sygelige Tilværelse, en saadan verdenshistorisk Vigtighed, at vi s Disse Grundtræk af et borgerligt Selskab i Mandhjem fandtes vel i vort Højnorden fra Arilds Tid, og reddedes fra at udslettes i Romer-Riget,

paa ny opløses i Folket, ser vi godt, at den Mangel var uundgaaelig; og ved at betragte Sverrig, det eneste Land i Verden, hvor Bonde-Stande Grav-Riget selv, der baade var bondeløst og folkeløst, var imidlertid selv kun ilde tjent med en Forfatning, der gjorde Kongen baade fattig, Vel udvidedes Kors-Riget under Gotfreds Broder,Baldvinfra Edessa, med Sidon (Sigurd Jorsalfar) og næsten alle Søstæderne; men da han døde 11

muligtJerusalem, som han ogsaa tog uden synderlig Modstand, da de rige, for at redde Livet, overgav Staden.

KunTyrustrodsede Saladin den lille ligesom Alexander den store; og denne eneste Havn, hvor Korsfarerne kunde lande, holdtes aaben ved Grev K Saa snart nemlig Jerusalems Fald og Kors-Rigets Undergang blev vitterlige i Vesterleden, da sporer man lige op i vort Højnorden en Ynk og Sk Da imidlertid Kejseren var borte, og Pest ødelagde hans stolte Hær, saa kun en ringe Levning med hans Søn og Navner

naade Lejren ved Akre, saa fattede Saladin, som stadig laa paa Lur, godt Haab, som næredes, da man fra Fæstningen med den græske Ild opbrænd Baade Filip Avgust og Rikard Løvehjærte, der var traadt i sin Faders Sted, havde nemlig en hel Vinter ligget og syltet Valle paa Sicilien, h Da Rikard imidlertid omsider dagedes ved Akre med hele sit Løvemod, i al sin Glimmer og med det engelske røde Guld, da straaledede ikke blot h

var Saladin krøben ud af sit Musehul, havde indtaget Staden og ængstede Borgen, saa hvis den ej fik brat Undsætning, maatte den falde. Rikar Da derpaa Vovehalsen med sit Følge slog Lejr paa samme Sted, fik Saladin vel ikke det forvovne Indfald at angribe ham, men det fortvivlede I Ved Overgangen til det trettende Aarhundrede (1198) besteg vel med Innocens den tredjeden dygtigste og myndigste Pave efter Gregor den syvend

Vel tegnede alle de ypperste franske Riddere sig med Korset, for at faa den rige Aflad, som faldes for et Aars Krigstjeneste i det hellige Pave Innocens foer nu vel strax op og bandsatte Venetianerne for deres mere end kræmmeragtige Korstog, men da han saae, de lo ad det, og de Det franske Forsøg under Ludvig den hellige paa at oplive Korstogene i Ægypten (1248) mislykkedes aldeles; men Frederik Arabers tidligere Fors

Aarhundredets Slutning (1291), da den indtoges af Mamelukken Askraf, og trodsede endnu Napoleon den store paa hans æventyrlige Tog fra Ægypt Ser vi os nu baade frem og tilbage, hvad baade før og efter Homers Dage hører til en ordentlig Betragtning af Levnedsløbet, da mindes vi om Uagtet vi derfor i Kirkehistorien fristes til rent at sove ind i den sorte Døds Tid, da Dominikanere og Fransiskanere, Graabrødre og Sortebrødre Dominikus var en Spanier, og Fransiskusen Italiener, og begge hørte til de haandgribeligste og kjedsommeligste Sværmere, Verden kan opvise; m Denne Betragtning mener jeg at burde forudskikke, fordi den

godt kan behøves, for at holde os vaagne paa Vandringen i de dødes Rige, mellem lutter Dødningshoveder og Gravkors, Uglebilleder i alle Haan XXVI.

Naar man først har fattet den indlysende, men hidtil dog almindelig miskjendte Sandhed, at den kristelige Kirkehistorie kun er den kristne F

Kirke-Riget, for saa vidt de, enten ved kraftig Forkyndelse af Kristi Evangelium eller ved Opofrelse derfor, kan hjemle sig Ret til Navn af Frimenigheds Banner.

Uagtet derfor Korstogene til det hellige Land ej blot skete under Korsets Banner, men ogsaa til Kristenhedens lovlige Værn mod vor Herres, J Betragter vi nu de kirkelige Opstande af Valdenserne i det trettende, Lollarderne i det fjortende og Hussitterne i det femtende Aarhundrede, da ser Hvad nu først Valdenserne angaar, hvis Navn udledes fra en rig Kjøbmand i Lyon i Slutningen af det tolvte Aarhundrede, som skal have betalt no

Nord-Italien, har lidt megen Forfølgelse og bestaar endnu, har der dog aldrig, saa vidt jeg veed, viist sig nogen kraftig Ytring af det kris Det samme gjælder omtrent om hele det viklefske eller lollardske Røre i det fjortende og femtende Aarhundrede; og det har for saa vidt endnu m Det er derfor kun, naar man paa Kalvinistisk egentlig kun betragter Kristi Menighed som det største og bedste, sædelige og gudelige Læse-Sels

til at gjælde for eet og det samme; og da nu det virkelige Menneske-Liv, som vi alle maa vide, hverken er nogen boglig eller videnskabelig, Vi kommer nu til den hussitiske Bevægelse, som i visse Maader ligger den kristelige Kirkehistorie nærmest og var i alle Henseender den betydel Var nu den bøhmiske Kristendom, saa vidt vi kan skjønne, ogsaa hos Hussitterne kun bysantinsk, ikke apostolisk, saa kunde den heller aldrig væ

femtende Aarhundredes Mørke som et Blus fra de evige Høje, og var et sandt Forvarsel om den Nyaarstid for Menneske-Livet, der lige saa vel i Skjont imidlertid den hussitiske Begivenhed ikke i Kirkehistorien maa kaldes kristelig, eller, efter ret kristelig Talebrug, kan kaldes kirk Det var de nymodens Korstog, som Paverne lod prædike mod alle deres farlige Fjender, med samme rige Aflad som det store Korstog for den hell En saadan Folke-Opstand mod Pavedømmet og al den Overtro, der var udsprunget deraf eller knyttet dertil, ser man let, var en farlig Sag, især f

Opstand mod Pavedømmet i Løbet af det femtende Aarhundrede svinde ind til en borgerlig Kiv mellem et Friheds-Parti i Bømen og Ungarn paa den Pavemagten, som ene hvilede paa Folketroen og paa Folketrangen til et Værn mod Tyranniet og Næveretten, var nemlig i Løbet af det trettende Under denne Kirkerigets opløste Tilstand, som varede i 70 Aar og kaldtes ganske vittig den babyloniske Udlændighed, stræbte naturligvis, ude Der havde imidlertid fra det ellefte Aarhundrede af rejst sig noget i Frankrig, som man kaldte en Skole, og som i det tolvte Aarhundrede hav

Legemet skjøtte sig selv. Da nemlig de parisiske Skolemestre og Skoledrenge, ligesom siden vore Latinere, baade snakkede barbarisk Latin, so Der var paa samme Tid vel ogsaa opstaaet en anden Skole, der vilde oplyse Sjæle til at tage Legemerne og saa vidt muligt hele Verden med, og Endelig var der fra det fjortende Aarhundredes Begyndelse ogsaa i Italien, og navnlig i Florens, opdukket en Skole for, hvad man kaldte det s Alle disse Skoler maatte Folkeligheden saa vel som Kristeligheden, Hjærteligheden saa vel som Aandeligheden, have imod sig, tillige med Paver og

sporedes i stærke Livstegn; og det var da nærmest Grunden til det Særsyn, at Huss og hans Tilhængere havde hele Verden imod sig, og det ret Da imidlertid alt det samme var Tilfældet i det sextende Aarhundrede, og dog hverken Morten Luther blev brændt, eller Lutheranerne uddøde un 1d. e. den rationalistiske Professor i Heidelberg, Heinrich Paulus, kaldet »der Nicht-Apostel«.

XXVII.

Det kristelige Kjendemerke paa Morten Luthersom en ægte Reformator er ingenlunde noget som helst af, hvad han havde til fælles enten med Zwin

oplyste Kristne selv overbevise sig om, ved at lægge Mærke til den papistiske Gudstjeneste og Tankegang, som de færdes midt iblandt os, i de Dette er nemlig Pavedømmets Mørke, der slet ikke blev lysere, om end Paven og hans Gejstlighed i Dag eller i Morgen vilde afskaffe alle vor Hvad nemlig Luther snart kom til Følelsen af og i det hele rettede sig efter, det kan og skal vi nu klare for os selv og hinanden: at i kriste Naar derfor Luther tit kan synes os lige saa ubarmhæjrtig og uforsvarlig en Dommer over alle romerske Paver, Bisper og Munke, som Zwingel og

vel grundede Modbydelighed for al Opsminkning af falsk Jødedom og groft Hedenskab med kristelig Farve.

Luther følte det nemlig lige saa godt som vi, og vel til Dels dybere end vi: at kun i den saakaldte »katolske Kirke« var den kristelige Grun Selv havde nemlig Morten Luther for megen grundkristelig Følelse til at reformere efter noget andet Hoved end Menighedens, som er Jesus Kris

ænse, om de ikke derved svævede i den yderste Fare for at blive mere Lutheranere end Kristne; og trods den augsburgske Konfession, betragted Skjønt jeg derfor er vis paa at være saa enig med Morten Luther, som nogen oplyst Kristen i vore Dage kan være, og i Grunden meget enigere m Betragter vi nu fra dette Stade de papistiske Vildfarelser, da tør vi vel, strængt taget, ingen enkelt af dem kalde antikristelig, førend de

Paven og hans Præsteskab, og raadt alle troende Kristne til! det samme; fordi Børnelærdommens Forfalskning er en Forargelse for de smaa, som Det samme var Tilfældet med den papistiske Messe, dels fordi den, ved at berøve Lægmand Kalken, indskrænkede Fællesskabet ved Nadveren til Ge Blandt de andre papistiske Vildfarelser, kunde vel Aflads-Sagen og Marie-Dyrkelsen ogsaa være Grund nok til det aandelige Fællesskabs Ophævelse, Indbildningen om Skærsilden blev egentlig kun ukristelig i sin Forbindelse med den papistiske Vildfarelse om Afladen og dens Erhvervelse ved S

Billed-Dyrkelsen og Kors-Opløjelsen til Skyerne var vist nok klare Kjendetegn paa Aandløshed, og, da det ene er Aanden, som gjør levende, i Hvad endelig Munke-Helligheden og det latinske Kirkesprog gaar, der hænger langt nøjere sammen, end man strax ser, da var de vel Døds-Synder m Selv nu, da man dog baade indrømmer, at Mennesket og Folkene har utabelige Rettigheder, og regner Religions-Friheden til dem, tager man dog

Luthers Klager og Advarsler fik netop i den saakaldte lutherske Menighed Verdsligheden et øjensynligt Herredømme, der spaade al levende Kris Det sextende Aarhundredes Reformatorer fik nemlig alle Vegne farlige Forbunds-fæller mod Paven og hans Kirkerige, og det var paa den ene Side Hvordan nu vore Latinere arbejdede paa dette Kunststykke, saa Evangeliets fri Forkyndelse paa Modersmaalet og Sakramenternes retie Brug efte

os, og endelig trods den kjedsommelige Kredsgang og Krebsgang omkring den uforanderlige augsburgske Konfession, som et aandelig rygende Sina Vist nok maa nu denne Nyaarstidens Kirkehistorie, som ligger os nærmest, ogsaa være mig bedst bekjendt og maa kunne fremstilles klarest; men

XXVIII.

Her er nylig, som De nok veed, sket det utrolige, det lige saa utrolige, som ai Peder Larsen Skræppenborg ved Kirkemødet kom til at staa og Om nu dette videnskabelige eller uvidenskabelige Særsyn skal være et Varsel saa vel for den ulærde som for den lærde Verdens nær forestaaend

vende min Grundbetragtning af Menneske-Livet i det hele paa det kristne Menigheds-Liv, der skal spejle sig i Kirkehistorien, ligesom Solen o Dette maa findes saa meget mere betimeligt og følgelig, som min menneskelige Grund-Betragtnings veltalende Tolk paa Højskolen, saa vidt jeg Til denne Betragtning er jeg nu kommen under den faste Forudsætning, at det aandelige Kristen-Liv, hos Disiplerne som hos Mesteren, er et sa Denne min naturhistoriske Forudsætning om

Menneske-Livet, tør jeg sige, kunde og skulde være alle tænkende Menneskers; skjønt Tankegangen om Menneske-Livets Udvikling nu om Stunder i Ligeledes er Ungdommene efter en saadan Vaar Livets Sommerdage, med Fuglesangen og de grønne Lunde, med Blomster-Vrimlen og Snogene der under, Er dette nu Natur-Loven for Menneske-Livet hos alle Enkeltmænd, saa følger det af sig selv, at den ogsaa vil gjælde for Menneske-Livet under alle Skikkelser, da disse andre Skikkelser maa være sammensatte af ensartede Enkeltheder, som slaar i levende Sammenliv Betragter vi nu først det menneskelige Samliv i dets mindst sammensatte Skikkelse, som aabenbar er Ægteskabet og Hus-Livet, da opdager vi str

dens Formerelse og Deling i flere Folkefærd, og da tillige for dens Samtale og derved mulige Fremskridt gennem Tidens Løb i Erfaring, Kunds Hvorledes nu Folke-Livet i alle Haande Retninger har udviklet sig af Hus-Livet, det er, som et menneskeligt Barndoms-Liv, indhyllt i Mørke, Af saadanne Hoved-Folk i Menneske-Slægten Ungdom, som vi kalder Oldtiden, kjender vi kun noget til tre: Ebræer, Græker og Ægypter, og til de sid Vel er der endnu eet saakaldt Hovedfolk fra Oldtiden, som baade under sit Levnedsløb og ved sin Levned-Beskrivelse har øvet en umiskjendeli Natur-Lovene kan vist nok hverken Menneske-Livet eller dets Røvere bryde, saa det romerske Røver-Liv havde ogsaa kjendelig sin Barndom, Ungdom

stille paa at fordreje Menneske-Naturens Orden, saa Klogskaben kom først som Børne-Lærdom, og at umiddelbar derpaa fulgte Travlheden med den fuld Hvor delte, ja, uforligelig modsatte nu imidlertid end Menerne har været og er om, endt er i Israels Historie med Jesus Kristus, eller i Det er altsaa slet intet nyt hos mig, at jeg afdeler den os bekjendte Menneske-Historie i tre store Tidsrum, det første i Oldtiden som Aande

deri er hele den lærde Verden enig med mig; og selv den Paastand hos mig, at Nyaaerstidens Oplysnings-Tid intet splinternyt kan skabe, men ka Grunden til min uforligelige Tvist med Latin-Skolen er da kun den, at jeg foretrækker den ebraiske, og Latin-Skolen den lige modsatte romers

Nyaaerstiden maatte tabe sig i Luften, men kan og skal dog levende fortsættes til Dagens Ende gennem en Oplysnings-Tid, der forklarer sig s Hermed haaber jeg foreløbig at have ledsaget den, der vil følges med mig, til det Stade, hvorfra jeg betragter den kristne Menigheds, Tros o Skjønt nemlig enhver af de nye Statskirker kaldte sig den stridende Kirke, der først efter Døden kunde blive triumferende, saa spillede de d Dog denne Fællesskade hos alle Protestanterne, som gjorde en fremskridende kristelig Oplysning hartad umulig og medførte en Stilstand i Aand

og Kapitelfæstningen, der vel er den dødelige Sygdoms rette Navn, fører tillige en Øjen-Svaghed med sig, som først maa helbredes, førend vi k XXIX.

Hør mig, du Pavst! jeg være vil,
din Pestilens, mens jeg er til.
Naar jeg er død, skal du forgaa,
det siger Luther, vær derpaa!

De veed nok, at dette lille Rim hos os stod længe foran i Morten Luthers lille Børnebog; og skjønt jeg ikke veed, hvem der egentlig har lagt

*) Efter at have sluttet for i Aften, falder det mig ind, at det hartad utrolige, som jeg begyndte med, taber dog hele sin Æventyrlighed, na

Var nu Billedet af Luther og hans kristelige Børnelærdom saa blegt og barsk, da kunde det sagtens falde let, i Slutningen af samme Aarhundre Spørger vi nu, hvoraf det dog vel kunde komme, at alt hvad der angik Salighedens Sag sad saa løst, at det kunde blæses bort ved et Vindpust,

muligt, der hverken skattede eller dyrkede Folkets Modersmaal til frit og levende Brug, hverken oplystes om Menneskets eller om Menighedens Men, maa vi saa atter spørge: Hvad var da Reformationen i det hele og den lutherske Reformation, som vi hyldede, i Særdeleshed? Var den virkelig

Vist nok forudsatte jeg, som altid, dette hos mig selv som en afgjort Sag, men jeg nævnede det dog næppe, og gav Dem endnu mindre saa jævn o Vist nok forudsatte jeg ogsaa, at Reformationens Kjendsgjerning stod klar for Dem og for mig, men det er netop en af den sorte Skoles Døds-Ser vi nu tilbage til Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, da kan Paven i Rom intet Øjeblik fængsle vor Opmærksomhed;

thi enten vi spørger om ham, der kaldte sig Alexander den sjette, eller om ham, der kaldte sig Julius den anden, eller om ham, der kaldte sig Ligesom nemlig det pavelige Kristus-Rige var et Rige af denne Verden, stiftet og opholdt ved lutter verdslige Midler, saaledes tænkte man na Uagtet man derfor i Vesterleden eller den saakaldte latinske Kirke baade havde beholdt Daabspagten og Daaben uforvanskede, og lærte alle Fol

Herrens Saligheds-Midler, og navnlig ved Daaben, som er den aandelige Himmerigs-Dør, ja er, med Gjenfødelsens og Fornyelsens Bad i den Helli Nu rejste sig da ogsaa uformodentlig de tre navnkundige Reformatorer: Morten Luther i Saxen, Ulrik Zwingli i Svejts og Johan Kalvini i Frankrig, so Der var nemlig en samtidig, højlærd Mand og Klassiker, verdensberømt under Navnet Erasmus fra Rotterdam, som under det samme Løsen: »Aanden, O Vel var nu de tre store Reformatorer dog lidt enigere med hverandre end med Erasmus, for saa vidt de kun talte om Guds Aand, Guds Ord og Troende Vel forudsatte de nemlig alle tre, at Daaben og Nadveren var vor Herres Jesu Kristi egne Indstiftelser, og at den apostoliske Tros-Bekjendel

eneste, der kirkelig adskilte Lutheranerne fra de saakaldte re formerte; og da Kaivin indrømmede, at Kristus var virkelig nærværende for de tr For det attende Aarhundredes saakaldte Oplysning gjaldt det i alle aandeelige Retninger kun om Nedbrydelse af alt, hvad man kalder Overtro, I

At destruere alt, det kan vi nu perfekt,

At komponere, ja, det maa den næste Slægt;

men har man i det nittende Aarhundrede end ikke bragt det vidt i den aandeelige Bygnings-Kunst, saa ser man dog, at det er den og ikke Nedbryde Daaben og Nadverne efter Herrens egen Indstiftelse, det er nemlig den uforanderlige Grundvold i vor Herres Jesu Kristi aandelige Hus og Menighe

Kristendom. Her er derfor slet Ikke Spørgsmaal om, hvem der havde de reneste Bevæggrunde, hvem der var den klareste Tænker og den kløgtigste Hvor fremragende og enestaaende imidlertid Morten Luther var baade i menneskelig og kristelig Henseende, saa hverken Venner eller Fjender kund Vel gav man sig i Engelland Mine af, endnu klarere end Luther at forblive i den hellige, almindelige, kun fra Papisteriet rensede Kirke, idet Slutningen bliver da, at Reformationen i det sextende Aarhundrede var langt mere boglig end den var folkelig og

kristelig; thi saa vidt som Reformationen fik Magt, selv i Engelland, hvor man dog beholdt de fyrstelige Ærkebisper, afkastede Folkene dog P Saa vel den kalvinske som den pavelige Vildfarelse skal imidlertid minde os om, at Israels Folke-Livganske rigtig har været og maatte være Fo Saaledes svarer Kristen-Menigheden, som Guds Udvalg af alle Folk, til Israel, som Guds Udvalgblandt alle Folk; og Kristen-Folket har sin Barn

Forstyrrelse; men derfor gjælder da ogsaa det samme om den kristne Menighed som om Israel: at de hørte ingenlunde alle dertil, som regnedes Dette, siger Verden, er den gruelige lutherske Ensidighed, som gjorde Grundtvigs Verdens-Krønne fra 1812 til et mageløst Uhyre, som han, e

Ja, dethar Verden længe sagt og vil blive ved at sige; men vi maa huske, det er den samme Verden, som ikke vilde modtage den Kristus, der kom

XXX.

Det er os nu vel alle vitterligt, at skjønt Lutheranerne holdt fast paa Daaben og Nadveren som Saligheds-Midler efter Herrens egen Indstifte Om derfor end Luther baade havde indført »almindelig« i Steden for »katolsk« i den folkelige Tros-Bekjendelse ved Daaben, baade det, og till

yngre end den apostoliske Bekjendelse, og er intet Kjendemerke, men et Tvistens Æble, det viser unægtelig, at han ikke havde fattet den kriste Hvor meget nemlig end alle Reformatorerne stirrede paa det gamle Testamentes Forbillede, og hvor enstemmig de end udraabte Pavedømmet for »B

Uagtet det derfor var Luther vel bekjendt, at baade Troen, Bekjendelsen og Forkyndelsen maatte være frie, for at være levende, og uagtet det v Dog, hvad end Luther tænkte og ønskede eller ikke, saa blev den augsburgske Konfession gjort til ufravigelig Lære-Forskrift overalt i den sa Da vi imidlertid nu veed, at det guddommelige Forsyn har beregnet og overvundet alle Hindringer, saa det lutherske Samfund hos os dog bliver Betragter vi nu i den anden Halvdel af det sextende Aarhundrede de saxiske Højskoler, som gjaldt for Lutherdommens Hovedstad, da ser viderde

som forud i Rom paa Torvet: hvor man sloges, til man var træt, og bygte saa den guddommelige Enighed (Concordia) et Tempel, hvor alle skulde Da nu Strid, om ikke paa Liv og Død, saa dog paa alt og intet, er det eneste aandelige Livstegn, man kan fæste Øje paa i Tyskland, saa maa de Jesuiterne navnkundige Stamfader, Ignats (Inigo) Lojola var samtidig med Morten Luther, kun noget yngre, og maa da regnes med til det sextende

Skikkelse; saa det var egentlig Kirke-Skolen, de begge havde Øje paa, som den troende Saxer vilde, om han havde kunnet, gjort til en Himmerig Naar vi saaledes stempler den hellige Ignatses Dagværk, da maa vi vist nok for en Sikkerheds Skyld lægge til, at han alle sine Dage var lige Jesuiter-Skolen erklærede nemlig, at den trode i Blinde paa Kirken; saa den vilde uden al Betænkelighed gjøre hvidt til sort og sort til hvid Det var alt i Midten af det sextende Aarhundrede, at Jesuiter-Ordenen, som højtidelig fornægtede al aandelig Sandhed, fik denne pavelige Fuld

Tusender Læremesteren baade for Kejser Ferdinand den anden af Østerrig og for Hertug Maximilian i Bajern, der, som bekjendt, paa den papisti Naar dette Helvedes Anslag paa hele Menneske-Livet i Sandhed skulde have Lykken med sig i Længden, da forudsatte det imidlertid et anderlede Hvor vidt nu Jesuiterne virkelig, som man har sagt, med

Flid forberedte Trediveaars-Krigen, lader vi bedst, som alle hemmelige Efterretninger om store Kjendsgjæringer, staa ved sit Værd, som sjæl Da det nu var den eneste kalvinistiske Kurfyrste, Frederik af Pfalz, der opkastede sig mod Kejseren til Konge i Bømen, og tabte strax baade Jesuiter-Skolen havde nemlig, blot ved sit Rygte, alt for saa vidt sejret baade i Tyskland og i vort Norden, at det var klart, man havde luk

Latin-Skolen var nu bleven lige saa stræng grammatikalsk og folkefjendsk som hos Jesuiterne, saa den betragtede sig ikke længer som en Gjenn XXXI.

Kun i forbigaaende har jeg hidtil berørt Reformationen i Engelland; men De kan nok vide, det er ingen lunde, fordi jeg deler den Fastlands-Betra

store, blodige, men ingen lunde frugtesløse Strid paa Øen mellem den lutherske, den kalvinske og den papistiske Retning i det sextende Aarhun Naar vi derimod betragter Reformationen i Kirkehistorien, som en kristelig Oprensning i troende Bevidsthed af Herrens Nærværelse i Aanden med At nu den saakaldte høje, bispelige Kirke netop ved at ville hedde og være en saadan, stillede sig højtidelig op som en Kors-Kirke over den

har dog Biske-Kirken, ved at unddrage sig alt kirkeligt Fællesskab med Lutheranerne, stiltiende samtykket i dem. Skjønt derfor Kirkehistorie I Engelland var det nemlig hverken Disipler af Luther eller en Hovedmand, der havde mindste Lighed med en Tros-Kæmpe, som opsagde Paven Huld Betragter vi altsaa de to navnkundige engelske Dronninger i

det sextende Aarhundrede, Marie og Elisabet, som begge behandlede paa fri Haand det samme Kirke-Spørgsmaal, hver efter sit Hoved, da maa vi

kalvinske Reformation, ligesom det i Grunden er den kalvinske Teologi, der i de 39 Artikler strides med Kronen og Bisperne om Kirkestyrelsen Intet Under derfor, at Livstegnene i en med Tros-Bekjendelsen overensstemmende folkelig Forkyndelse og Lovsang, som hos Luther beviste en krist

Lap Papir fra usikker Haand, eller med en lige saa usikker Anmærkning i en gammel Krønnike.

Dette er efter min Overbevisning, den kristelige Kirkehistories egentlige Afregning med den bispelige Højkirke, der har protesteret meget st Den store, besynderlige Ø i Nordsøen har nemlig i hele 800 Aar haft en Historie for sig selv, næsten lige saa ejendommelig, som om den havde

Skotterne den alle Calvinister vederstyggelige Bispestav og Bispekaabe paa, saa greb de bogstavelig til Vaaben, understøttede kraftig af de Denne Benævnelse af »protestantiske« Dissentere og den samtidige Bestemmelse om en »protestantisk« Arvefølge paa den engelske Trone, hvorved

Papister; ja, det gik hos os saa vidt, at en berømt teologisk Professor erklærede med udmærket Tryk, at den historiske Kristendom tilhørte Pap Det er imidlertid ingenlunde blot for den løjerlige Sammenhæng, det har med Protestant-Navnet i Engelland, vi paa dette Trin i Kirkehistorie Det var nemlig midt under den store Gjæring, hvori alt

truede med at opløses, i Oprøret under Karl Stuart, at Hyrdedrengen Georg Fox midt inde fra Landet, som kunde Bibelen udenad, først gik omkr

Endelig skal man endnu lægge vel Mærke til, at skjønt Kvækeriet var saa langt fra at være kristeligt, at det snarere maa kaldes antikristeli

XXXII.

Det var som bekjendt i Midten af det syttende Aarhundrede (1648), at den højbispeelige Kirke i Engelland styrtede omkuld, saa det kvækerske V

Forelæsninger over de symbolske Bøger og deres egne Spidsfindigheder, som alle Præsterne hver Søndag efter Evne skulde oversætte og efterlig Derom var da ogsaa alle virkelige Mennesker, undtagen de teologiske Professorer og deres præstelige Lærfinger, enige: at kom der ikke en ny Uagtet nemlig Morten Luther uden Sammenligning varden af Reformatorerne, for hvem Kirkesagen ret egentlig var en Hjærtesag og en Livssag, saa

Kristne, da det ellers, blandt meget andet, netop er os, der gjør den altid usynlige Guds-Menighed ukjendelig paa Jorden.

Guds aandelige Folk og Guds Rige er nemlig vel nødvendig usynlige i Verden, ligesom Guds-Ordet er selv usynligt i Verden; men det gjør paa ing Da nu imidlertid heller ikke denne fredsommelige og aldeles uskyldige Kirketugt øvedes eller kunde øves, hvor man vilde have den verdslige Øvr Denne Følelse var det, som baade avlede og et Øjeblik syntes at adle den saakaldte pietistiske Gjæring, som i Slutningen af det syttende Aarhu

der er for Resten saa stor en Forskjel, som mellem Tysk og Engelsk, og den Forskjel er meget stor; thi i Engelland var det Ordsom Ild, der sa »Opvækkelse« blev da ogsaa, som vi veed, lige til vore Dage Løsenet ved hele den pietistiske Travlhed, som om Søvn var den største Synd, o De førstegudelige Forsamlinger, som nu gjorde Opsigt i Verden, var de tyske Bibellæsninger i blandet Selskab, som tre Magistre i Lejpsig, me

og maa bæres højt, hvor det skal sejre. Hvad der ved disse gudelige Forsamlinger egentlig har forarget de lærde Dødbidere, maa jo have været Der udklækkedes imidlertid dog paa den halleske Højskole ved Thomasius og Wolf, en tysk, altsaa lidt mindre ufolkelig., Filosofering end den

eneste, kaldte ham tilbage i Triumf som den halleske Højskoles Kansler. Allerede denne Udmærkelse af Voltaires kongelige Disipel maatte give Naar man imidlertid først er kommet saa vidt, som man paa de lutherske Højskoler alt længe havde været: slet ikke ved Spørgsmaalet om den gu Ved Siden ad denne matematiske Teologi, der i det attende Aarhundredes anden Menneske-Alder paa alle tyske og nordiske Højskoler sejerrig fo Dette er naturligvis den saakaldte Brødre-Menighed iHernhut, som ogsaa hos os fik en Aflægger i Kristjansfeld, Talen er om, og skjønt den fo

for: et Hjertesud af Vidunder-Træet, hvis Frø vel er det mindste af alle, men som dog snart overgror alle Mad-Urter og skyder en Krone, hvo Det er bekendt nok, at Hernhuterne udgav sig for de gamle Hussiters Børn, der, under Navn af bømiske og mæriske Brødre, havde efter Tredive Dette vil nu ingenlunde sige, at vi skulde sigte ham som Hvede med alle hans Hjertes Begjæringer; thideter kun en Uskik i Nyaarstiden, som v Han sagde da rent ud, at vel stemmede alt i Hernhut godt nok overens med den augsburgske Konfession, men dog holdt han og hans Menighed Brod

til vor Herres Jesu Kors og Blod og vilde have Fællesskab med ham I alle Maader, som en Brud med sin Brudgom, uden at lade sig forstyrre der Hermed er da den hernhutiske Brødre-Menighed, med sin Daab til Kristi Død uden Daabspagt og med sit Kjærligheds-Maaltid i Mørket, overladt

XXVIII.

I de to første Menneske-Aldere af det attende Aarhundrede er det Pietismen og Hernhutismen, der stræber at opvække det lutherske Tros-Samfun For imidlertid at faa Lys over denne Tragi-Komedie, og for at have Gavn af den, maa vi gaa lidt tilbage og se, hvordis disse fjendtlige Magter ko Vel er det nemlig sædvanligt i Kirkehistorien at kalde hele det kalvinistiske Røre den Iranske Reformation, og det med rette, thi Calvin var

(Revolutionen). En saadan Omdannelse eller Omstøbning af alle menneskelige Forhold i en ny Form: Begrebs-Formen, er nemlig i det hele, hvad Derfor skal vi ogsaa finde, at i Slutningen af forrige og Begyndelsen af nærværende Aarhundrede, da Rationalisterne var i deres Es og turde

ganske rigtig Mærkesraanden for det attende Aarhundredes Rationalister eller Fornuft-Dyrkere, som regnede Indbildningskraft, Følelse og alt Da nu imidlertid det ravtyske og selv for Tyskere meget hemmelighedsfulde (mystiske) Ord »Fornuft« med det bekendte baggesenske Udtryk (»Fo Ligesom da alt i den senere Middelalder de franske Ridder-Romaner havde oversvømmet Evropa, og Pariser-Højskolen med sin Sorbonne (teologisk Hvad nu især Calvinismen angaar, da havde dens talrige franske Tilhængere i det sextende Aarhundrede, trods det parisiske Blod-Bryllup i Bar

grandt, at Calvinismen i sin Hjemstavn var Sæden paa Stengrund, som visnede, naar Solen brændte; thi dens berømte kongelige Helt, Henrik den Ligesom nu Frankrig under Trediveaarskrigen og derefter havde bidraget sit til at fortynde Tysklands Befolkning, saa skaffede det nu ogsaa v

Oplysning: ati Grunden var Gud og Menneske og Evighed ingen Ting, og den haandgribelige Verden og det nærværende Øjeblik alting, men at de to At nu noget saadant fortvivlet Galimatias skulde kunne gjælde for Visdom mellem ægte Mennesker med mindste dybere Følelse, endsige da mindst Da i Tyskland en ny Højskole synes at være et nødvendigt Vilkaar for ethvert mærkeligt Omsving i Tankegangen, saa maa vi lægge Mærke til, at

i Lejpsig, der bearbejdede det ny Testamente, og Semleri Halle, som bearbejdede Kirkehistorien til rationalistisk Brug; medens Berlin under T I denne Gjørings-Tid fødtes og opvoxte imidlertid Tysklands store Hoveder og berømte Forfattere: Lessing, Herder, Goethe, Schilier, Jean Paul, Det maa da heller ikke glemmes, at Lessing, som først i Læseverdenen rejste det tyske Banner mod Franskheden, at Kant, som først gik dybere in Lessing udgav nemlig (1777) og forsvarede til Dels med stor Hæftighed en Del Brudstykker af en foregivet gammel Haandskrift i det volfenbytte Immanuel Kant, en Prøjser og Königsberger-Professor,

var indvendig saa vel som udvendig en Hjemføding, der grublede over sig selv, som om han ikke blot havde været det hele Menneske, men Gud og Enkelte lutherske Teologer, som Reinhardti Saxen og Ballei Danmark, gjorde vel paa Sandhedens og Bibelens Vegne velgrundede Indvendinger mod d
XXXIV.

»Naar alt er frist(et), er Hjemmet bedst«, siger et af vore Ordsprog; og skjønt det udtrykker en meget almindelig Forkjærlighed for sit eget

Lyst til at være hjemme eller dog at komme hjem og lægge deres Ben l

»Danmark, dejligst Vang og Vænge,

lukt med Bølgen blaa«;

medens vore Naboer, Tyskerne, der overgaar alle andre Folk i at prale af den mageløse Herlighed »daraussen bei mir«, dog prægtig finder sig
Ja, jeg har, som De nok veed, virkelig det Haab, at nu, da den verdslige Kristendom under alle sine mer eller mindre glimrende Skikkelser: den

Dette mit danske Haab, der Ikke blot, som Heiberg spaade, blev gammelt hos Kapellanen, men blev endnu ældre hos Vartovs-Præsten, saa vi hold
Dette passer nemlig i mine Øjne udmærket paa, hvad der er sket med vort dejlige, kvindelige Modersmaal i Tale og Sang gjennem de sidste Aarh

kunde nemme og nyde, og at det kun var Snak, at Folk maatte ikke læse Bibelen paa deres eget Maal, da de hellige Apostler jo brugtede Folks M
Det er saaledes dybt rørende, naar Sælands første lutherske Biskop, Jyden Peder Plade, melder om de københavnske Fiskere, som stangede Aal,

annamme det, saaledes har det sig og med dette Sakramente«.

Folkeligt i det hele og kristeligt hos den lille Flok, som vilde i Sandhed høre vor Herre Jesus Kristus til, var da aabenbaret sextende Aar
Meddet syttende Aarhundrede, med Kristjan den fjerde [og] de to myndige Sælands-Bisper, Hans Povlsen Resen og Jesper Brochmand, indtraadte i de
Det klinger jo haardt og synes let ubilligt, saaledes i Kirkehistorien at bryde Staven over Kristjan den fjerde og alle Bibel-Rytterne om hans

linder Kristjan den fjerde fra den enfoldige Forkyndelse af Kristi Evangelium som en Guds Kraft til Salighed, og Ophøjelsen af Herrens Indst
Denne søde Kirkesøvn, der i Danmark ordentlig blev til kirkelig Sovesygge, og afbrødes omtrent lige saa lidt ved den pietistiske som ved den
Der var nemlig just paa den Tid en berømt Jesuiter-Skole i Brunsberg i Prøjsen, hvor man gjorde udmærkede Fremskridt i Latineriet og det ari
En virkelig dansk Konge vilde jo, hvis han havde havt Kristjans Kjækhed, tvært imod bekæmpet Jesuiternes Latineri og Spidsfindighed med en k

fordi han kun gjorde sit bedste, skjønt det var værst for os; men denne Kjendsgjærning maa vi oplyse og lade tale for sig selv; og vel mærke
I Midten af det syttende Aarhundrede døde, tillige med Kristian den fjerde, Jesper Brochmand og i det hele den Slægt, der dog fra sin Barnd
Enevolds-Kongerne brød sig, paa Kristjan den sjette nær, lidt eller intet om Kristendommen, men kun om Ensformigheden og den blinde Lydighed
I den første Halvdel af det attende Aarhundrede gjæstede Pietismen og Hernhutismen os jævnsides, især under Kristjan den sjette; men da laa de

i sin for Resten meget menneskelige og velskrevne Saga om Indianeren Menoza, der rejser rundt i Evropa for at finde levende Kristne, lader v
Herved maa vi dog i forbigaaende mindes de danske Missjonerbaade til Ostindien og til Grønland i det attende Aarhundredes Begyndelse; thi skjø
XXXV.

Fra Kristjan den sjettes Død (1746) til Struensees Ministerium (1770) og selv til Enden paa Guldbergs (1784), altsaa en hel Menneske-Alder,

Forsvar, naar Stormen, som alt længe havde raset imod Herren i Engelland og Frankrig, gennem Tyskland kom til os.

Dette syntes allerede sket i Begyndelsen af Kristjan den syvendes Regjering (1770), da en tysk Læge, Struensee, der satte sin Ære i at være e
Alle de ti, saakaldte store Forfølgelser, som Arilds-Kirken maatte udstaa i Romer-Riget, og alle de Kjøtterier, som rejste sig imod den, og

og lagl Mærke til Følelsen, Tankegangen og Ytringerne baade paa Troens og Vantroens Side, kan dog intet Øjeblik tvivle om, at Kristendommen
Nu, da det svære Pust er overstaaet, fristes man vel til at tænke, det var kun en Overgang, der i Grunden ej havde mere at betyde i Oplysnin

og at man ingensteds mere maa vente noget, der endog kunsaa meget ligner en kristelig Statskirke, som det var Tilfældet med den danske i det
Hvorledes jeg nu, under Fornyselsen af den danske, tilsyneladende uddøde Kirkekamp, fandt de gamle Stier, som man kalder den ny Kirkevej: gje
Nikolaj Edinger Balle blev Biskop i Sælland samme Aar, som jeg blev født; og jeg var mellem de første danske Børn, der døbttes uden Besværgelsen
Da nu Balle selv i Halvfemserne fik sin meget ulutherske og kun lidet kristelige Lærebog indført i hele Rigets Almueskole, og fik i hele sit

Overbærelse, han fremfor nogen samtidig Biskop ærlig ønskede at øve, med den Seen igjennem Fingre, som kun gjør Modstanderne dumdristige og
Saa oprigtig og kristelig som nemlig Balles stadige Ytring var: at han ikke vilde paakalde den verdslige Magt til Forsvar for Aandens Rige,
I Præstegaarden paa den jyske Hede, hvor jeg den Gang traadte mine Børnesko og lærte Latin paa den bedste gammeldags Vis, efter Aurora og Do

hel Del af Bibelen for mig selv, jeg læste nu ogsaa lidt i »Jesus og Fornuften« og mere i »Bibelen forsvarer sig selv« og i de andre kjøben
Da Napoleon Bonaparte sloges med Admiral Nelson ved Abukir og valfartede til Pyramiderne, kom jeg imidlertid i Aarhus Latinskole, og skjønt
Den kirkelige Pennefejde var død hen af sig selv, da Trykkeforordningen af 1799 havde standset omtrent al Trykning, undtagen af Almanakker p
Da jeg uden al Lyst, efter mine gamle Forældres Vilje, skulde læse til Attestats, som man den Gang endnu rigtig kaldte, hvad nu hedder at st

P. E. Müller, aldeles nybagt Professor, uden nogen bestemt Mening og endnu uden al Indflydelse. Hans Kollegier læste jeg derfor ikke, og i d
Jeg var imidlertid fra ganske andre Kanter vaagnet lidt af Skoledøsen, dels ved den stærke Kanonade i Kongedybet, hvormed Helten fra Abukir
Saaledes var da min saakaldte akademiske Løbebane endt, uden Aand og uden Tro, og skjønt jeg prøvede paa at blive i Hovedstaden og lægge mig

snart et Læseselskab oprettet, hvorved de læselige danske Bøger fra forrige Aarhundrede og saa vel tyske som danske Nyheder fra dette Aarhun
XXXVI.

Aaret 1807 var for Danmark i verdslig Henseende det store Skibbruds Aar, da baade dets Orlogs-Flaade og dets Handels-Flaade forgik i een og

begyndte, som skulde ende med Stats-Bankerot, Skilsmisse fra Norge, Rigets slaviske Afhængighed af sine Arvefjender og det af alt dette nødv
Da Balle (1808) dybt nedbøjet under sit eget og Fædernelandets Vanheld steg ned ad Sælands Bispestol og overlod Højsædet til den stuelærde, ho
Denne Dimispræken med sin paa Papiret unægtelig pirrende Overskrift: »Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?« er nemlig ingenlunde, som

Udsigter i Hovedstaden ved at blive Personel-Kapellan i sin lille Fødeby i Syd-Sælland,
Jeg var nemlig (1808) kommen til Kjøbenhavn, hvor jeg strax blev Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og Historie-Lærer i det berømteste Instit

Kandidat-Listen, som Biskoppen truede med, naar jeg ikke vilde tage imod en drøj Irettesættelse af ham selv eller af Konsistoriet, bortfaldt
Dette var derimod en anderledes alvorlig Sag, som man den Gang tænkte, kunde i det højeste finde Sted i Kjøbenhavn hos en hernhutisk Kandida

jeg med eet blev sønderknust ved de Spørgsmaal: Er du selv en Kristen? og har du dine Synders Forladelse? - Samvittigheds-Spørgsmaal, der fa

end ikke, at mine gamle Forældre, som dog begge havde Stemme, fik Mod til igjen at synge deres gamle Liv-Salmer, saa det var næppe Tilfældet I denne Stilling var det, jeg skrev min første Verdenskrønike (1812), der ser saa løjerlig ud, ikke fordi jeg, som man sagde, mer end alle an

brænde Bøger og Videnskabsmænd, som i Pavedømmets mørkeste Dage.

Jeg havde nemlig stræbt at gjøre gjældende, at naar den saakaldte Videnskabelighed og dens saakaldte store Lys, som i det attende Aarhundred Hvad der dunkelt havde foresvævet mig, var imidlertid den Mulighed, at Kongen og Statsmændene kunde blive opmærksomme paa, at den vantro og

under Kristi Vinger«; men baade i mine udgivne, bibelske Prækener (1816) og i den ny Udgave af min Verdens-Krønike (1817) var jeg dybt greb Saaledes bekendte jeg da selv i Luthers Jubelaar (1817), at mit Forsøg i de foregaaende syv Aar paa, med Guds Hjælp, at istandsætte den fal

den Himmel blaa«, »Der sad en Svend i Blaamænds Land« o. s. v.

At jeg imidlertid dog ikke havde tabt Haabet om, at luthersk Kristendom skulde vaagne, vinde og vare, det ses iblandt andet af min Jubelaars-Sa

Ja, o Luther! vil i Blinde
Dine Fodspor trindt man sky.
Altid skal dog en Kjærminde
For dig gro i Bøge-Ly,
Gro, til sidste Bøg hen visner,
Sidste Dane-Hjærte isner:
Med Guds Hjælp, til Domme-Dag.

Ja, saa længe Danmarks Tunge
Tale kan af Hjærtens Grund,
Om din Færd skal Fuglen sjunge
Sødt paa Kvist i grønne Lund;
Danmarks Sang og Danmarks Sage
Regne skal fradine Dage
Kirkens andet Jubel-Aar.

Jubel-Aar! her stritter Runen,
Som om Liv og Død det gjaldt,
Over Skoven har Basunen
Os forkyndt, det vendes alt;
Ja, ved Sommer-Solhverv skrider
Aaret jo til begge Sider;
Endes nu ej dine Aar?

Nej, lad Vind og Fløj sig vende,
Dagen stækkes, som den maa!
Dine Aar faa aldrig Ende,
Medens Dagene bestaa;
Med Guds Kirkes Aar de vare,
Og det har slet ingen Fare,
Denjo varer Verden ud.

Ingen Fare, thihanraader,
 Som er hos Guds højre Haand,
 Ler kun ad de lette Gaader,
 Som ham byder Verdens Aand,

Løser dem, som Solen Skyer,
 Naar den kjæk sit Lys fornyer,
 Løser op dem, sigtil Glans.

Lad da Ragna-Roke komme!
 Det er kun en Advents-Nat;
 Thi naarMortens-Dag er omme,
 Lakker det mod Julen brat;
 Paven skal forgaa med Tyrken
 For den høje Røst i Ørken:
 Jævner, baner Herrens Vej!

Vend dig, Jordan! løb tilbage!
 Løft dig op fra Edens Mark!
 Atter komme Josvas Dage,
 Plads for Herren og hans Ark!
 Sol! stat stille over Lejren!
 Se paa Israel og Sejren!
 Vær kun skjult for Mørkets Hær!

Jeriko! med dine Mure
 Israel gjør kort Besked:
 Guds Basun og Sagas Lure
 Blæse dem som Løv-Værk ned;
 Sejren følger hver en Dommer,
 Og naar da Kong David kommer,
 Vinde vi Jerusalem.

Dog, hvor hen paa spinkle Vinger
 Vover du dig? spæde Fugl!
 Nyn, mens du dig brat nedsvinger:
 Mindes Mortens-Dag til Jul!
 Stræber, stræber! Guds er Kraften;
 Stakket Dag og hellig Aften;
 Nadveren er alt beredt!

XXXVII.

Da Nyaarstiden i det hele er Selv-Bevidsthedens Tid, saa maatte til Lykke ikke blot Enkeltmanden, men ogsaa Folkene, som oplevede Nyaarstide

indskrænket til en meget snæver Læseverden og en meget dunkel Skueplads, at det maatte regnes for et natligt Spøgeri, hvorfor da ogsaa »Dage »Kirkens Gjenmæle«, som udkom næste Aar, har da ventelig været det, der nærmest bevægede Frederik den sjette til hans bekendte Vittighed: »

Vel havde jeg lidt aabenmndet betrot det kongelige danske Kancelli, at jeg vilde ingen Præste-Stilling have udenfor Hovedstaden; og gennem Allerede 1818 skrev en af Kancelli-Herrerne (Gold) mig til, at vilde jeg søge det ledige residerende Kapellani i Aalborg, da skulde jeg blive At Kongen imidlertid derved kun har tænkt paa mit Arbejde med Folkebøgerne, som han virkelig tog Del i og havde, som han sagde, skabt et Lev

imidlertid godt i Agt for at melde mig; og da Kongen efter halvandet Aars Forløb virkelig kaldte mig til Kapellan ved Frelserens Kirke paa K Det var naturligvis et stort Morskab for Københavnerne at bestorme vor Frelser's Kirke første Advents-Søndag 1822, for at høre, hvordan Stif Jeg havde nu naat mit gamle Ønske: at blive Præst i Hovedstaden; men jeg fandt dog snart Stillingender, med Altergangen i Flæng og med frask

og bad mig om at være Med-Udgiver af etteologisk Maanedsskrift, som de gik frugtsommelig med. Hvilken Trøst og Glæde det er, naar man i en R Under disse Omstændigheder vil man vist altid finde det rimeligt og forsvarligt nok, at jeg angreb den første Rationalist, der vovede sig i Saa vidt var alt i sin Orden, naar jeg turde vove paa, at enten den unge Skribent vilde agte det under sin Værdighed at give det aandelige A

Jeg var nemlig falden i dybe Tanker over den fortvivlede Stilling, hvori Kristi Menighed, og navnlig alle dens Børn og ulærde Medlemmer, var Hermed var for mig Lyset tændt og Lodden kastet; thi at »Vand-Badet i Ordet«, altsaa Daabs-Ordet, er den kristelige Livs-Kilde, det havde Lu

unægteligt, at hvem der ikke vil lade Tros-Ordet ved Daaben gjælde som et Ord til os af Herrens egen Mund, maa enten fornægte Herren som Daa Fra dette Øjeblik af maatte det være min eneste Kirke-Sorg, at faa alle dem, der havde Hjærte til at tro paa Jesus Kristus, til at fæste der Rationalisternes Skrift-Kritik og Skrift-Fortolkning maatte herved i mine Øjne tabe sin Brod og hele sin Farlighed for Menigheden; og nu der Det er vitterligt nok, hvor bittert jeg skuffedes i mine Forventninger, da »Kirkens Gjenmæle« almindelig kun blev betragtet som et hadefuldt

som jeg egentlig havde fremkaldt og havde indledt og glædet mig til hele Vinteren, var det Puds, Stiftsprovst Clausen spillede mig med »Den

XXXVIII

Der hengik, som bekjendt, tretten Aar (1826-39), fra jeg nedlagde Præste-Embedet i Statskirken, til jeg igjen optog det som Præst i Vartov; At danne enFrikirke, som vel i Lærdommen godt kunde slutte sig til den augsburgske Konfession, men vilde dog holde Læresætningerne skarpt ad

videre opsat paa Udenlands-Rejser; men Følgen blev dog mine tre Englands-Rejser (1829-31), hvorunder jeg syntes rent at have glemt den fortv Mine Tilhørere her hjemme havde imidlertid fundet det utaaleligt at undvære al Forsamling til fælles Opbyggelse, og havde da begyndt at hold

indfandt jeg mig følgelig selv i Forsamlingen; men da jeg fik det Indtryk, at man stod Fare for at komme paa vilde Veje, besluttede jeg selv Samtalerne paa Politikammeret gjør ingen Regning paa Udødelighed; og jeg skal da heller ikke stræbe at forevige dem, jeg maatte holde med Br De syv Aar (1832-39), i hvis Løb jeg saa at sige hver Søndag forkyndte Evangelium saa frit som nogen Lærer i Apostel-Tiden, skrev, foruden m

til at bevise: jeg talte, kun fordi jeg trode; min fri Prædiken og Lindbergs Nordiske Kirketidende, som jeg med Lyst understøttede, banede a Kun een Ting gjorde mig denne Stilling i Længden utaalelig, og det var den tvungne Konfirmation; og da mine egne Sønner naade Konfirmations-Da jeg imidlertid paa den smukke Vinterdag, for at tilbagevinde Ligevægten, gik om ad Volden og igjennem Kongens Have, hvor Smaafuglene kvid

forberede og konfirmere mine to ældste Sønner til Mikkelssdag.

Hvordan nu det gik til, vil danske Kristne altid ønske at vide; og da Biskop Mynster har givet en vildledende Fremstilling deraf, som har fu

Nænsomhed havde beholdt Ansøgningen for sig selv, til han af Kancelliets Indstilling kunde se, der intet var i Vejen for min Kaldelse.

Det var imidlertid i et vanskeligt Øjeblik, jeg paa ny fik Præste-Stilling i Statskirken; thi, efter en Ansøgning fra Københavns Præsteskab

Vil Gud, jeg lever til næste Aars Pinse, da har jeg fyldt de femogtyve ved Vartovs-Kirken; og skulde jeg regne efter Tallet af Konfirmander,

»Grundtvigianisme«, har gjort paa Verden, ikke blot i Hovedstaden, men i hele Danmark, kan det nog næppe fejle, at der jo i den seneste Menn

At nu Rationalisterne, som protesterer mod al uforanderlig Fælles-Tro, undtagen den aldeles tomme Overtro: at den ægte og oprindelige Kristen

En anden Sag er det jo med Mynsterianerne, som vil gjælde for et Mønster-Kuld af den ægte lutherske Kirke-Skole, der, ligesom Mynster selv 18

ikke engang kan dølge for sig selv, at der er langt mere Liv og Folkelighed hos os end hos dem, og det andet Uheld, at den danske Statskirke

Dette Spørgsmaal er saa aabenbar et Tids-Spørgsmaal, at det kun med Tiden kan besvares af Fremtidens Kirkehistorie; men da jeg ikke kan nægt